

INFORMAREA CONDUCERII STATULUI ȘI SOCIOLOGIA TRADIȚIONALĂ

Extras din Anton Golopenția, *Opere complete, vol. I. Sociologie*.
București: Editura Enciclopedică, 2002
Vezi, la sfârșitul documentului, adnotarea din același volum,
semnată de Sanda Golopenția.

CUPRINS

Prefață/ 7

I. Scopul și structura lucrării/ 9

1. Necesitatea de a gândi pînă la capăt caracterul discutabil al sociologiei tradiționale/ 9
2. Poziția lui Freyer față de sociologia tradițională/ 11
3. Ideea fundamentală/ 16
4. Structura lucrării/ 20

II. Regimul actual al lumii statelor, al statelor și sarcinile puse de el științelor despre realitatea statală/ 20

5. Regimul actual al lumii statelor și al statelor/ 20
6. Sarcina integrativă/ 26
7. Sarcina informativă/ 28

III. Interpretarea sociologiei tradiționale/ 30

8. Înfățișarea sociologiei tradiționale/ 30
9. Cele două încercări de reformă/ 33
10. Locul sociologiei tradiționale în istoria științei modern-occidentale despre realitatea statală/ 41

IV. Configurația modernă rațional-activistă a științei despre realitatea statală și activitatea de informare/ 49

11. Bazele științei rațional-activiste despre realitatea statală/ 49
12. Activitatea colectivului de informare/ 59

Lucrări citate/ 64

SOCIOLBUC

A construi *sisteme* în această epocă (în care realizăm că știința *începe*) este o copilărie. Ci trebuie să luăm decizii de lungă durată – pentru mai multe veacuri – cu privire la metode, căci *conducerea viitorului omenesc* trebuie să ajungă în sfârșit în mâinile noastre.

NIETZSCHE, *Ingenuitatea devenirii*, 1931

SOCIOLBUC

PREFAȚĂ

Lucrarea de față este prima formulare a unor concluzii rezultate dintr-un efort de mai mulți ani de a găsi metoda cum ar putea științele sociale – în forma lor actuală evident incapabile să facă față prezentului – să se achite de sarcinile cu care sunt confruntate în mod legitim.

Imboldul pentru un asemenea demers reflexiv a fost dat autorului de posibilitatea de a colabora la o încercare de sistematizare a rezultatelor unor cercetări sociologice privitoare la administrarea sistemului școlar din România. Cu această ocazie, autorul a ajuns la convingerea că perfecționarea informării conducerii de stat în așa fel încât măsurile luate de ea să țină în permanență seama de modificările survenite în realitatea administrată ar face posibilă o conducere statală mult mai eficientă. Pornind de la o asemenea convingere, sarcina esențială a științelor sociale apare a fi o cât mai bună informare a conducerii de stat privind stările și procesele din propriul stat și cele din statele străine cu care acesta intră în contact. Această teză urmează să fie fundamentată rațional și făcută transmisibilă cu maximă exigență prin intermediul deducțiilor prezentate aici.

Abia prin experimentarea directă a acestei cooperări dintre cercetarea socială și administrație autorul a fost capabil să înțeleagă adevărata dimensiune a exigenței formulate de profesorul Gusti, mentorul său bucureștean, de a ține seama de legătura dintre științele sociale și conducerea politică, de a practica științele sociale în lumina sarcinilor care le revin la construirea și consolidarea propriei națiuni. Autorul speră ca demonstrațiile ce urmează să conducă, pe cât posibil, la impunerea acestei concepții.

Mijloacele teoretice, cu ajutorul cărora vor fi fundamentate tezele lucrării de față, provin în cea mai mare parte din rezultatele reflecției științifice germane. Germania are în prezent școli unde se pot căuta căi noi și are filozofi și sociologi pregătiți să reevalueze întreaga moștenire și, dacă este necesar, să o regândească

din temelii. În profesorul Freyer, autorul și-a găsit îndrumătorul de care avea nevoie în domeniul filozofiei sociale și în științele sociale, iar în profesorul Gehlen îndrumătorul în filozofie.

Autorul este perfect conștient că lucrarea de față este lipsită de câteva calități recomandabile pentru orice dizertație și anume completitudinea și rotunjimea. Pentru a beneficia deplin de scurtul răgaz avut la dispoziție spre a surprinde configurația științelor sociale reclamate de timpul nostru – o sarcină deloc ușoară – autorul a trebuit să renunțe la elaborarea unei lucrări intermediare cu un subiect mai modest. Așa încît, atunci când a fost nevoit să încheie cum se cuvine timpul de pregătire acordat, autorul s-a văzut nevoit să prezinte, în calitate de dizertație, eseul de față care, altminteri, ar fi rămas o primă variantă, nedestinată publicării. Nu-i rămîne decît să spera ca neajunsurile, greu de evitat în cazul unor încercări ca cea de față, să fie primite cu îngăduință.

Leipzig, 17 noiembrie 1936

A . G .

I. SCOPUL ȘI STRUCTURA LUCRĂRII

§ 1. Necesitatea de a gândi până la capăt caracterul discutabil al sociologiei tradiționale

Sociologia care ni s-a transmis, predată în universități fie doar ca analitică „pură“, „formală“ a esenței unora dintre faptele și procesele realității statale, fie doar ca descriere „empirică“, „istorică“, „concretă“ a faptelor izolate și practică doar în vederea interpretărilor de filozofia istoriei, este un produs al veacului trecut. Înțelegerea caracterului ei discutabil, produsă de mult în majoritatea statelor europene, pare să fie provocată, în cea mai mare parte, de inadecvarea ei la structura nouă, în curs de constituire, a popoarelor aflate în sfera de influență a civilizației apusene moderne.

Se rămâne totuși, acolo unde este încă posibil, la sociologia tradițională. Se interpretează materialul etnologic și istoric, se lămuresc cunoștințe întâmplătoare, însă nu se oferă nimic necesar, nimic notabil în materie de cunoaștere; se investește energie în cercetări care nu contribuie, nici direct nici mijlocit, la rezolvarea problemelor acute ale acestor timpuri, deși se prevede și se presimte că zilele unei astfel de sociologii sunt numărate.

În Germania, luarea puterii de către național-socialiști a avut ca urmare dispariția aproape totală a sociologiei. Reprezentanții disciplinelor „învecinate“ au folosit ocazia pentru a extinde propria lor sferă de influență academică¹, precum și pentru a-și transforma propriile discipline în înlocuitori ai sociologiei. Se eludează și aici întrebarea *ce va deveni sociologia* — constituită în liberalul secol al XIX-lea — *în secolul nostru* care, după cât se pare, se pregătește să devină un secol sever administrat. La singura excepție, ne vom referi imediat.

Un motiv esențial îl reprezintă, desigur, dificultatea și complexitatea operației care ar trebui să preceadă răspunsul la întrebarea, aparent atât de simplă,

¹ C. Brinkmann, *Zur gegenwärtigen Lage der deutschen Soziologie*, în „Münchener Neueste Nachrichten“, XVI, 2, 36.

referitoare la poziția sociologiei în statele care nu mai sunt guvernate în mod liberal. Până nu de mult prea de-la-sine-înțeleasă, sociologia consacrată este pusă acum sub semnul întrebării; căile noului nu pot fi încă deslușite. Pentru a putea vedea în ce măsură necesitatea din care a izvorât sociologia, cu abia 100 de ani în urmă, se regăsește în regimul care se încheagă acum și dacă în acest nou regim apar probleme care ar putea fi rezolvate de sociologia moștenită sau de anume părți ale acesteia, ar trebui mai *întâi determinat noul regim* și răspuns la întrebarea, până acum nepusă, *de ce s-a practicat sociologia?* Fiecare dintre aceste chestiuni prealabile este greu de abordat și ambele se află într-o strânsă interdependență.

Cu toate dificultățile, nu ne putem declara mulțumiți cu subterfugii, într-o civilizație atât de larg impregnată de raționalitate cum este cea occidentală contemporană ajunsă să domine planetar, cu atât mai mult acum când, după toate probabilitățile, raționalitatea ei este pe cale de a se accentua. Altminteri s-ar permanentiza atitudinea irațională și de multă vreme muzeală, curentă în „științele spiritului“, în domeniul științelor despre realitatea statală, printre care se numără și sociologia. Trebuie adoptată atitudinea economică și în raport cu înfăptuirile acestei științe; energia pe care o solicită creațiile nu ar mai trebui cheltuită la întâmplare. Nici măcar mașinile învechite nu mai sunt date astăzi la „fier vechi“ înainte de a se fi demontat ceea ce mai este utilizabil. Nu se ascund oare și în discutabila sociologie tradițională, la care ne pregătim să renunțăm ca la ceva provenind din secolul trecut, încă multe lucruri utilizabile în „secolul al XX-lea“? Mașinile sunt considerate învechite doar atunci când au fost create altele noi, mai bune. A apărut deja noua știință care urmează să înlocuiască sociologia sau s-a stabilit oare într-un mod convingător că de acum încolo sociologia nu mai este necesară? Noile mașini sunt de obicei obținute prin îmbunătățirea acelor, mai vechi, care se află încă în folosință. *Cum se va crea „sociologia secolului al XX-lea“, în cazul în care vreo sociologie mai este necesară, dacă nu s-au stabilit, în acest scop, lipsurile sociologiei existente — cea care ar trebui să fie punctul de plecare pentru construirea celei noi —, dacă suntem în situația de a o uita?* (Să nu ni se amintească aici pretinsa deosebire dintre mașini și construcțiile „spirituale“; în măsura în care nu tinde doar spre confort și distracție, știința este — nu mai puțin decât o mașină — o unealtă de care omul se servește pentru a putea subzista.)

Un răspuns satisfăcător la întrebarea referitoare la poziția sociologiei tradiționale în veacul care începe ar aduce ordine nu numai în sociologie. Deoarece și celelalte științe care studiază faptele și procesele realității statale — economia politică, statistica, demografia, partea științific-experimentală a disciplinelor juridice — stau în fața unor întrebări similare referitoare la activitatea lor de până acum, răspunsul ar prezenta importanță și pentru ele.

§ 2. Poziția lui Freyer față de sociologia tradițională

Singur Freyer a abordat problema unei lichidări adecvate a sociologiei tradiționale. Toate publicațiile sale din ultimii ani vizează îndeplinirea acestei sarcini.

Freyer începe cu treapta care se află la temeiul câmpului de activitate al științelor — cu baza comună tuturor științelor despre popor și stat — cu „filozofia lor regională“. El înaintează spre această treaptă din două direcții. Pe de o parte, dinspre ontologia realității statale, în eseu *Politicul ca problemă a filozofiei*, care schițează o critică a concepției idealiste, și în special a concepției hegeliene, despre realitatea statală. Pe de altă parte, dinspre considerarea acțiunii în materie de stat și popor, într-o *etică a obștei politice*, intitulată *Pallas Athene*.

Idealismului german i-a scăpat din vedere „latura faptelor“² pentru că s-a preocupat exclusiv de punerea în evidență a corelației fenomenelor trecute. („Ulterior, totul apare ca necesitate și structură“³.) (Acestei „laturi a faptelor“ îi corespunde modul de abordare propriu științelor realității, pe care, în *Sociologia ca știință a realității*, autorul îl opune celui propriu „științelor spiritului“, „științelor logosului“.) Și întrucât concepțiile secolului al XIX-lea despre devenirea popoarelor și a statelor sunt „derivate ale sistemelor idealiste“⁴, această devenire este încă privită ca o necesară „conexiune a lucrurilor“⁵, ca desfășurare a unui dat predeterminat, în raport cu care omul ar fi doar o „piesă de umplură invocată cu viclenie“⁶, „pentru un loc gol“ al „spiritului obiectiv“, „conștiință loțiitoare“ și „braț“ de împrumut⁷. În această concepție a istoriei „propriu-zise“⁸, care s-ar desfășura de la sine dedesubtul și în spatele acțiunilor oamenilor, concepție care autonomizează „cultura“, se trece cu vederea „productivitatea specifică“ a voinței umane și ireductibilitatea popoarelor istorice care nu sunt ținute laolaltă de un spirit al lumii „omnivor“⁹. „Lipsește, pare-se, în mod inevitabil“, din această ontologie idealistă a poporului și a statului „hiatusul dintre rezultat și țel care constituie esența voinței. Lipsesc răscrucile de la care se putea merge la dreapta sau la stânga, dar trebuia mers la dreapta. Lipsesc conștiința oamenilor de stat în care se decid destinele popoarelor. Lipsesc fapta și faptul, nu numai ca stare care se autoproduce, ci ca «fait accompli», ... care poate fi săvârșit, lipsesc... întâmplarea, destinul

² PA 19.

³ PA 11.

⁴ Po 354.

⁵ Po 354.

⁶ Po 361.

⁷ Po 361.

⁸ Po 354.

⁹ Po 351.

neprevăzut și izbucnirea liberă a voinței, fără de care lumea politică nu ar fi ceea ce este¹⁰. Și nu lipsesc mai puțin orientarea spre sine și opoziția față de celelalte state.

Etica obștei politice descrie cel mai pregnant caz de intervenție a omului în devenirea istorică, utilizarea maximă a posibilității care i se oferă: întemeierea și înnoirea statului. „Politica creatoare”¹¹ ajută și constrânge popoarele la alcătuirii statale care există în ele în germene („astfel, avansează, din tors în tors, istoria unui popor viu”¹²), ea le „înălță” spre plâsmuiri „michelangelești”¹³ care „țin mijlocul potrivit între meșteșug și realitate, între răbdarea supusă și atacul necruțător”¹⁴. Dacă vreodată viața atemporală a unui popor fără istorie sau viața automatizată a unui popor al cărui stat se degradează „cade pradă dezordinii”¹⁵, atunci un astfel de popor apelează la „omul politic”¹⁶ care poate să plâsmuiască, printr-o „distrugere productivă”¹⁷, „imperiul viitorului”¹⁸ din substanța (sa) multimilenară, permanent primentă (și) adâncită¹⁹. Apoi este nevoie de o dublă „alchimie” pentru ca acesta să formeze „cercul salvatorilor”, pentru a câștiga disponibilitatea întregului popor²⁰ și pentru a conferi durată formei către care a înălțat poporul. El trebuie mai întâi să edifice „un nou centru magic”²¹, să pătrundă „în interiorul omului”²² și să smulgă oamenii „din programul lor obișnuit, din judecățile lor de valoare și din cultura lor”²³ pentru ca lucrurile să se urnească și „atacul” asupra a ceea ce vegetează să fie încununat de victorie. După aceea, el intră în a doua fază „necesară”²⁴ a oricărei „voințe care întreprinde modelarea istoriei”²⁵; trebuie să reușească „misiunea de a da durată acelei autentice transformări”²⁶. „Etica virtuții politice” este „veșnică precum geometria”²⁷ și nu mai puțin veșnice sunt „legile meșteșugului omului politic”²⁸, care se bazează pe „câteva duzini de însușiri

¹⁰ *Po* 353.

¹¹ *PA* 101.

¹² *PA* 101.

¹³ *PA* 99.

¹⁴ *PA* 13.

¹⁵ *PA* 105.

¹⁶ *PA* 102.

¹⁷ *PA* 96.

¹⁸ *PA* 102.

¹⁹ *PA* 102.

²⁰ *PA* 56.

²¹ *PA* 50.

²² *PA* 21.

²³ *PA* 50.

²⁴ *PA* 62.

²⁵ *PA* 62.

constante ale inimii umane²⁹. Esențial este ca „granițele oricărei arte de construcție politică³⁰, ca granițele artei politice aplicate³¹ să fie depășite, ca întemeietorul statului să aibă „conștiință“, ca „forțele fundamentale³² să fie captate și să se reverse în regimul politic în care transformarea realizată este apărută în mod „conservator“, ca „resursele nesecate ale poporului să izvorască³³.

Freyer se străduiește să înlocuiască concepția care întemeiază științele despre realitatea statală și care poartă pecetea lăncezelii din sânul statelor existente cu o concepție devenită posibilă datorită evenimentelor statale ale epocii noastre. *Viața statală trebuie înțeleasă pornind de la ipostaza pe care o capătă statul în epocile sale de culminație: întemeierea, apărarea în război, tensiunea generată de o înnoire statală care conduce spre o nouă măreție istorică.* Freyer orientează științele despre stat și popor spre formarea și consolidarea statului, așa cum reiese din cele două scrieri — *Dominație și planificare. Două probleme fundamentale ale eticii politice și Sarcinile contemporane ale sociologiei germane* — în care el expune forma științei despre stat și popor corespunzătoare filozofiei sale despre popor și stat.

Sarcina abordată în *Dominație și planificare* constă în a readuce conceptul de planificare, care a „uzurpat³⁴ în conștiința contemporană un loc nemeritat la importanța care i se cuvine. Conținutul și sarcinile vieții politice contemporane nu sunt epuizate de o planificare impersonală. Înainte de toate, trebuie să existe o forță care să domine. „Nu cei care planifică domină (cum greșit au crezut utopiștii), ci cei care domină planifică³⁵. Un plan este adecvat doar atunci când este preluat de păturile conducătoare a căror dominație este „legitimată³⁶ de „scopurile seculare³⁷ urmărite de ele și de disponibilitatea poporului, care renunță la „egoismul privat³⁸ de dragul acestor scopuri. Planul este doar un „caz particular al unei acțiuni politice³⁹ și este de o mai mică importanță, dacă-l comparăm cu transformarea profundă pe care o produce „întemeierea și configurarea puterii⁴⁰. În „centrul eticii politice⁴¹ stă sarcina „de a trezi în popor o voință politică, de

²⁶ PA 59–60.

²⁷ PA 48.

²⁸ PA 117.

²⁹ PA 110.

³⁰ PA 91.

³¹ PA 117.

³² PA 92.

³³ PA 120.

³⁴ HP 4.

³⁵ HP 22.

³⁶ HP 33.

³⁷ HP 33.

a o menține dincolo de toate solicitările, de a o consolida în vâltoarea evenimentelor și de a o reconfigura în funcție de noi cerințe⁴²; aceasta este acțiunea decisivă între acțiunile referitoare la stat.

Freyer dorește ca sociologia să fie constituită în funcție de această sarcină centrală care vizează în mod esențial acțiunea desemnată de R. Smend drept „integrare”⁴³. Întrucât dezvoltarea „teoriei despre societate” a lui Stein–Riehl este potrivită pentru împlinirea acestei sarcini, el consideră că ea reprezintă singura sociologie adecvată timpului nostru.

În studiul *Sarcinile actuale ale sociologiei germane*, care tratează nemijlocit problema despre care este vorba aici, Freyer este preocupat să cerceteze „dacă tradiția care începe cu sociologii germani din secolul al XIX-lea a rămas obligatorie pentru noi cei de azi, sau dacă sociologia contemporană trebuie să ia totul de la capăt, în cazul că dorește să-și servească poporul și epoca istorică cu același simț al răspunderii, ca cel care a însuflețit sociologia secolului trecut”⁴⁴.

„Teoria despre societate”, așa cum au înțeles-o Stein și Riehl, este, în limbajul din *Dominație și planificare*, constituită, de asemenea, în vederea „întemeierii puterii”; este vorba în ea de o înnoire a statalității germane. Încă de la mijlocul secolului trecut, când poporul german de abia începuse să se constituie ca o societate împărțită în clase, cercetătorii care analizau foarte realist emanciparea „societății burgheze” de statul absolutist al stărilor sociale — și nu mai puțin Treitschke, cel care combătea disciplina lor — „au opus” vremii lor, ca năzuință către normă și viitor, „o ordine a poporului pe deplin formată politic, capabilă să încorporeze în sine toate forțele, în loc să fie la discreția lor”⁴⁵. La Stein și Riehl există întotdeauna pericolul ca „analiza realistă a prezentului societății burgheze” și „obiectivul ei politic”, „încununarea reformei sociale”⁴⁶, respectiv „politica ei socială”⁴⁷, să se disocieze una de alta, ceea ce înseamnă — în sensul concepțiilor teoretice științifice reprezentate de Freyer — ca ele să treacă dincolo de granițele științei⁴⁸. Având în vedere că adevărul afirmației lor cum că societatea burgheză este, ca orice alcătuire socială, un fenomen istoric, se confirmă, și având în vedere

³⁸ HP 33.

³⁹ HP 15.

⁴⁰ HP 38.

⁴¹ HP 38.

⁴² HP 37.

⁴³ R. Smend, *Verfassung und Verfassungsrecht*, 8. 18.

⁴⁴ Gg 117.

⁴⁵ Gg 126.

⁴⁶ Lorenz von Stein, *Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage*, III, 41.

că noua formă politică spre care ei năzuiseră se află în curs de realizare, acei care practică sociologia în tradiția lui Stein și Riehl trebuie să-i „regândească”⁴⁹ sarcinile. „Noi punem... problema sociologiei într-o fază mai târzie, dătătoare de speranțe, a aceluiași proces la ale cărui începuturi ea a fost pusă odinioară. Tocmai de aceea o punem în mod necesar altfel”⁵⁰. Stein și Riehl erau vizionari, atunci când cereau o „comunitate postcapitalistă a poporului”, atunci când „înțelegeau socialismul național ca sens al devenirii”⁵¹; această concepție era pe atunci o anticipare curajoasă, care a trebuit să rămână într-un plan secund în spatele analizei realiste a mișcărilor timpului. În „faza mai târzie, dătătoare de speranțe” din zilele noastre, a mișcării de trecere către o „comunitate postcapitalistă a poporului”, realitatea este deja angajată în tranziția spre această ordine. Acum, acest „scop al voinței” și „ideea directoare” a comunității politice a poporului a devenit o „realitate prezentă”⁵². Drept urmare, ceea ce contează acum este sprijinirea forțelor care acționează istoric pentru realizarea deplină a acestui „scop al voinței” către care tinde și realitatea, de a considera „fenomenele parțiale ale realității sociale” în lumina „noui ordini”⁵³ ca elemente ale noii structuri sau ca forțe potrivnice acesteia, ca material prielnic sau potrivnic din care ea se formează⁵⁴. „Abordarea faptelor sociale de către sociologia contemporană este o abordare tactică, altfel spus, o abordare politică”⁵⁵. Trebuie acum puse în evidență posibilitățile și punctele de atac pe care „ruinele societății industriale” le oferă pentru construcția „comunității moderne a poporului”⁵⁶. Sarcinile empirice de acest tip, spre care este îndreptată sociologia, au „caracter tactic”, „ele sunt toate orientate clar de scopul voinței politice care întemeiază puterea”⁵⁷. Acest „caracter politic”⁵⁸, înțelegerea „devenirii contemporane”, din punctul de vedere al viitorului ei valid⁵⁹, este continuarea legitimă a tradiției germane în sociologie, dezvoltarea ei în condițiile situației actuale.

⁴⁷ H. Riehl, *Naturgeschichte des Volkes als Grundlage einer deutschen Sozialpolitik*, I.

⁴⁸ *Die Forderung der formellen Wissenschaft als unterscheidenes moment zwischen Soziologie und Politik*: Ww 300–302.

⁴⁹ Gg 141.

⁵⁰ Gg 138.

⁵¹ Gg 141.

⁵² Gg 142.

⁵³ Gg 142.

⁵⁴ Gg 140.

⁵⁵ Gg 138–139.

⁵⁶ Gg 138.

⁵⁷ Gg 139.

⁵⁸ Gg 139.

Pentru că punerea problemei de către Freyer nu conține nici un dubiu referitor la faptul *că și în epoca noastră trebuie să existe sociologie* și presupune recunoașterea faptului că „tradiția inițiată” de Stein și Riehl este singura sociologie meritorie din Germania, ea afirmă că *sociologia vremii noastre nu trebuie să ia totul de la capăt*, ci trebuie să ducă mai departe, „în nemijlocită continuitate”⁶⁰, o parte a sociologiei tradiționale, și anume exclusiv tradiția lui Stein și Riehl. Sociologia tradiției stein–riehliene îi apare lui Freyer foarte potrivită Germaniei actuale pentru „trezirea poporului la o formă politică”⁶¹. La începuturile ei, ea a fost o explicație istorico-filozofică a direcției de dezvoltare a poporului german și formularea acesteia, așa încât a putut să se transforme în obiectiv politic. Astăzi, când această dezvoltare a ajuns atât de departe încât pătura conducătoare care a obținut puterea își poate realiza scopurile într-o mare măsură, ea este *o cercetare empirică, orientată tactic, a realității germane, adică o reprezentare a realității în funcție de acel scop*. Celelalte forme ale sociologiei în Germania, în primul rând cea „formală”, care este „negermană”, „vestică”, ar fi depășite de înnoirea statului german.

§ 3. Ideea fundamentală

Concepția prezentată în cercetarea de față încearcă să completeze răspunsul dat de Freyer. Sociologia schițată de Freyer pentru Germania contemporană dă un răspuns la întrebarea referitoare la sarcinile actuale ale sociologiei, având valabilitate doar pentru Germania. În măsura în care se demonstrează că sociologia adecvată prezentului german trebuie să continue teoria despre societate a lui Stein–Riehl, se ia în considerație doar una dintre cele două sarcini care stau astăzi în fața sociologiei, și anume în varianta ei germană. Trebuie căutat însă un răspuns valabil și pentru sociologia celorlalte popoare, ținându-se seama de atitudinea rațională — inițial apuseană — comună tuturor statelor. Constatăm astfel că îndeplinirea altor sarcini aflate în fața sociologiei în statele contemporane impune continuitatea și cu celelalte tendințe ale sociologiei tradiționale, în special cu cele formale.

Tradiția germană, susținută de Freyer, nu epuizează sarcinile care stau în fața sociologiei în statele de azi. Evidențiind stabilirea de scopuri politice (Stein, Riehl, socialismul de stat), care pot deveni temeuri ale dominației unei pătri conducătoare după ce ea a luat puterea, și sprijinind această pătură conducătoare în realizarea noului regim, adică a scopului politic (sarcina actuală a tradiției

⁵⁹ *Gg* 140.

⁶⁰ *Gg* 117.

⁶¹ *PA* 114.

Stein–Riehl dezvoltată în conformitate cu imperati­vele vremii), *această „sociologie“ acționează doar în privința întemeierii și impunerii dominației grupului conducător al poporului*. Ea contribuie la *integrarea* poporului, adâncind și prezentând scopul pentru a cărui realizare luptă pătura conducătoare; astfel ea vizează realizarea noului regim și înrădăcinarea lui în popor. Păturile conducătoare care ajung la putere au însă de-a face, în afară de integrarea noului regim, și cu o altă sarcină: cu *administrarea* în sensul larg al cuvântului (Lorenz von Stein, în *Manual de teoria administrării* din 1877, enumeră ca domenii ale administrării, considerată de el drept „statul care lucrează“: „afacerile externe“, armata, finanțele, viața juridică și administrația internă).

Acea parte dintre sarcinile sociologiei în cadrul statelor contemporane care lipsește din concepția lui Freyer, se referă la cea de-a doua sarcină care se pune păturilor conducătoare în statele noi; administrarea nu înseamnă doar realizarea consecventă a regimului spre care se năzuiește (asupra raportului dintre regimul-ideal al unui popor și tendințele imanente stării acestui popor, regimul efectiv, vom reveni mai jos), ci și, pe de o parte, înregistrarea continuă a constelației determinate de multitudinea factorilor externi care acționează asupra statului (state străine, fapte biologice ș.a.m.d.), pe de altă parte, mijlocirea între aceștia și regimul vizat, adică, dacă este posibil, transformarea acestor stări în spiritul acestui regim; iar dacă nu este posibil, modificarea regimului vizat, așa încât să fie realizabil. Pentru o bună administrare sunt absolut necesare o continuă *informare* despre realitatea cu care are de-a face grupul conducător — despre starea din momentul respectiv a propriului popor și a popoarelor care prezintă importanță pentru existența propriului popor — și elaborarea de procedee practice prin a căror aplicare pot fi atinse anumite scopuri propuse.

Fiecare dintre aceste două activități este legată de cealaltă în modul cel mai strâns, și este realizată pe deplin abia atunci când se ține seama de această inter­dependență. Noul regim spre care se tinde acționează doar atunci într-un mod integrator, când urmărește realizarea unei posibilități de dezvoltare care există latent în starea de fapt a propriului popor, când nu este o construcție ideologică; pentru a capta o mare parte a poporului este necesar, pe deasupra, să-i cunoști stările spre a putea configura acțiunea de integrare cât mai atrăgător cu putință. Acțiunea care urmărește aprofundarea intențiilor grupului conducător, adică evidențierea regimului vizat în numele căruia acesta solicită conducerea și integrarea poporului în jurul acestui grup și a acestui regim, presupune o activitate de informare. Regimul nou spre care tinde grupul dominant al poporului este punctul de plecare și criteriul alegerii acelor care elaborează această informație; înainte de toate, ei caută mijloacele și posibilitățile de a o realiza; ce-i drept, este, de asemenea, sarcina lor de a semnală grupului conducător dificultățile care par de nedepășit, nu mai puțin decât pe acelea care pot fi depășite.

Freyer a combătut, pe bună dreptate, în *Dominație și planificare*, limitarea la sarcina administrării, care este practică actualmente ca „planificare“, și a atras atenția asupra celorlalte sarcini — întemeierea dominației pe o nouă structură și integrarea poporului în jurul ei. Rezultatul la care el a ajuns în această scriere și în cea apărută un an mai târziu, *Sarcinile actuale ale sociologiei germane*, trebuie totuși reconsiderat, în speță contribuția la întemeierea dominației și la integrare ca unică sarcină a sociologiei. Căci, indiscutabil, „planificarea“ este realizată în practică; în cercetarea teoretică se vorbește adesea despre ea, însă fără a se releva premisele și condițiile necesare unei activități eficiente, fără preocuparea de a le îmbunătăți și de a nu-i lăsa pe cei care se ocupă de ea să fie instruiți doar de rutină. Este *la fel de necesar de a gândi sarcinile care rezultă pentru sociologie din administrarea statelor ce urmează să fie edificate*, precum este necesar de a reflecta asupra sarcinilor pe care le pune întemeierea unei noi dominații. Științele despre realitatea statală pot oferi un câștig deplin doar atunci când *sociologia care studiază înfăptuirea administrării* ia în considerație rezultatele *sociologiei care studiază întemeierea dominației și invers*.

Freyer a arătat că sarcinile sociologiei care se referă la cercetarea și realizarea integratoare a regimului vizat pot fi îndeplinite de către sociologia din tradiția Stein–Riehl. În celelalte state unde, de asemenea, există aceste sarcini, ele pot fi realizate de către continuatorii socialismului timpuriu din respectivele state, căci tradiția Stein–Riehl a sociologiei germane are parțial ca punct de plecare socialismul timpuriu din Franța. *Pentru îndeplinirea sarcinilor informative ale sociologiei sunt necesare: 1. o activitate continuă de observare sociologică inductiv-empirică, care să vizeze previziunea maxim-possibilă și nu descrierea, să presupună sociologia „formală“ și să se practice în combinație cu sociologia istorico-filozofică și 2. o teorie practică a procedurilor, elaborată pornind de la sociologia „formală“ și dispunând de tehnici pentru realizarea anumitor scopuri ce vizează procese sociale.*

Afirmația că toate direcțiile contemporane ale sociologiei, cea „empirică“, cea „formală“ și cea „istorico-filozofică“, sunt necesare pentru îndeplinirea sarcinii care stă astăzi în fața sociologiei, reprezintă rezultatul esențial al prezentei cercetări. „Caracterul discutabil“ și „neadekvarea“ la noul regim al statelor care se nasc acum nu sunt determinate de conținutul sociologiei tradiționale, ci de raportul, mai corect spus, de lipsa oricărui raport între părțile ei. Având ca punct de plecare două încercări, întreprinse cu câțiva ani în urmă de sociologi germani vizând reformarea sociologiei tradiționale — încercarea lui Tönnies, Plenge și Andreas Walther, care și-au propus să arate că „direcțiile“, „sociologiile“ și „sistemele“ (coexistând într-un raport neclar) sunt părți ale unui întreg, fructuoase doar atunci când sunt practicate în relația lor reciprocă esențială, și încercarea lui Freyer, care are marele merit de a fi subliniat

necesitatea de a clarifica raportul sociologiei față de acțiunea politică, având în vedere tot mai evidentă dezvoltare din lumea statelor — *vom susține aici că în prezent operațiunile parțiale ale sociologiei, de conducere rațională a realității umane și statale, care în epoca regimului liberal s-au desprins una de alta și au devenit „autonome“, trebuie repuse în legătura lor esențială și utilizate în administrarea planificată a statelor.* Emanciparea liberală a „societății“ burgheze de conducerea de stat a domnitorilor absoluți a întrerupt într-un anumit sens edificarea științei moderne raționale despre realitatea umană și mai ales despre cea statală, urmărită permanent începând cu secolul al XVI-lea. Întrucât în această epocă burghezia liberală a practicat doar cunoașterea formală despre aceste realități, încununată de succes de-abia în secolul al XVIII-lea, și întrucât reacțiunea conservatoare a promovat exclusiv cercetarea trecutului, s-a ajuns la situația ca *activitatea sociologiei, orientată spre facilitarea conducerii realității statale și umane, să fie împiedicată de ambele direcții.* Această activitate este în prezent necesară; și astăzi, clasele satisfăcute se opun la tot ceea ce se îndepărtează de situația favorabilă lor; totuși, amenințarea la care este expus astăzi fiecare stat din partea celorlalte impune extinderea atitudinii rațional-activiste — care a dus dezvoltarea tehnico-economică la o mare înflorire — și asupra conducerii de stat și asupra raportului cu statele altor popoare.

Într-o civilizație atât de profund raționalizată cum este cea apuseană modernă, știința a devenit, în fiecare domeniu al realității, o contribuție la stăpânirea rațională a domeniului respectiv. *Diferitele direcții ale sociologiei moștenite de noi sunt toate transformări ale operațiunilor parțiale necesare pentru conducerea rațională a componentei sociale a realității statale.* Sarcina care stă astăzi în fața acelorora cărora le revine misiunea de a determina sociologia ce corespunde acestei epoci *nu constă în crearea de „noi“ științe* sub o denumire sau alta. Ea constă — așa cum au încercat s-o facă Tönnies, Plenge și Andreas Walther — *în asocierea sociologiilor tradiționale particulare cu sarcinile lor propriu-zise și în desprinderea, cât mai pură cu putință, din izvoarele istorice și din formele moștenite, distorsionate de predominarea metodelor de drept natural și formale și a celor istorico-empirice, a activității și tehnicii de observare, dezvoltată în special în secolele XVI, XVII și XVIII, a sociologiei de drept natural-formale, dezvoltată în secolele XVIII, XIX și secolul XX și a celei istorico-filozofico-etice, dezvoltată de la Revoluția franceză încoace, și de a face aceste direcții să acționeze împreună.* Sociologia fiecărui stat, așa cum o reclamă epoca noastră, trebuie să abordeze realitatea tot atât de clar din perspectiva statului respectiv și a grupului său conducător cum o făceau consiliile și consilierii domnitorilor absoluți, totuși cu randamentul sporit devenit posibil datorită ansamblului de constatări cu un caracter de relativă universalitate acumulate în ultimul secol, referitoare la „legile realității umane și statale“, precum și datorită perfecționării procedeele de observare, în special ale statisticii matematice. *A elabora sociologia epocii noastre înseamnă*

a reuni într-un simplu organism „membra disjecta“ existente, de-abia în această corelație ele putând deveni rodnice.

§ 4. Structura lucrării

Drumul care trebuie parcurs pentru fundamentarea acestei teze cuprinde mai multe etape. Trebuie determinate, mai întâi, sarcinile trasate științelor despre realitatea statală de regimul actual al statelor (II). După descrierea modificării formei de guvernare, care rezultă din regimul actual al lumii statale (§ 5) sunt descrise cele două sarcini pe care ea le pune științelor despre realitatea politică: colaborarea la integrare (§ 6) și informarea (§ 7).

În continuare, trebuie analizată sociologia tradițională pentru a constata în ce măsură poate fi realizată și sarcina informativă, în prelungirea direcțiilor existente ale sociologiei (III). Mai întâi va fi analizată înfățișarea de ansamblu a sociologiei tradiționale (§ 8) și apoi vor fi considerate sugestiile provenite din interpretarea sociologiei tradiționale. Pornind de la aceste sugestii, de la istoria științelor, de la realitatea statelor și de la modificările regimului politic al popoarelor vest-europene, această sociologie urmează să fie interpretată drept o transformare liberală a științei rațional-activiste despre realitatea statelor (§ 10).

În încheiere trebuie arătat că sarcinile pe care situația actuală a lumii statale și a statelor le pune sociologiei sunt realizabile doar pornind de la concepțiile de bază ale atitudinii moderne rațional-activiste și numai prin aplicarea „sociologiei“ liberal-autonomizate în sensul acestei atitudini (IV). Apoi, trebuie prezentată înaintea de toate etica atitudinii rațional-activiste, care se află la baza civilizației moderne și, de asemenea, ontologia și logica realității statale care-i corespunde (§ 11); în fine, trebuie schițată configurația sociologiei ce îndeplinește sarcinile pe care le pune regimul actual al statelor și trebuie stabilit în ce măsură „sociologiile“ existente contribuie la constituirea lui (§ 12).

II. REGIMUL ACTUAL AL LUMII STATELOR, AL STATELOR ȘI SARCINILE PUSE DE EL ȘTIINȚELOR DESPRE REALITATEA STATALĂ

§ 5. Regimul actual al lumii statelor și al statelor

În prezent, o dezvoltare complexă, care a depășit configurarea imperial-pacifistă a politicii interstatale, provoacă totodată și o abandonare a configurării conexe, liberal-parlamentare, a guvernării.

Faptul că, în secolul al XIX-lea, puterile europene erau imobilizate prin extenuare (Franța, Austria), tensiuni interne (Rusia) sau prin promovarea unor unificări naționale (Prusia, Savoia) și că celelalte popoare dispuneau de state de mică importanță a creat condițiile ca Anglia, care se afla într-o stare excelentă și

care descoperise, ca să spunem așa, industria cu întregul ei efect de revoluționare, să poată impune și menține o *pax britannica* planetară. În cadrul ei, libera inițiativă, libera concurență, comerțul liber, expansiunea constituiau formele adecvate ale vieții economice, iar parlamentarismul liberal forma adecvată de guvernare.

Dar coerența acestei situații a fost curând perturbată de creșterea demografică provocată de procesul de industrializare. Prin faptul că expansiunea colonială de la sfârșitul secolului trecut a pus la dispoziția puterilor industriale din Europa resursele alimentare și de materii prime din aproape întreaga lume, a devenit acceptabilă creșterea propriei populații mult peste limitele impuse de producția alimentară autohtonă. Asociată cu creșterea nivelului de trai al păturilor muncitoare, provocată de tensiunile sociale, această creștere a populației a condus în cel mai scurt timp la o aglomerare a spațiului. Ascensiunea rapidă a altor puteri industriale a degradat poziția Angliei de la cea de stăpân necontestat al continentelor la cea de putere importantă, dar expusă concurenței. La începutul secolului nostru exista deja opoziția dintre Germania și Anglia care a constituit, după toate probabilitățile, principalul motiv al războiului din 1914/1918. Rezultatul acestui război putea să garanteze poziția învingătorului, dar nu putea nicicum să înlăture problematica acelor popoare care nu izbutesc să se hrănească și să-și asigure necesitățile decât prin subjugarea economică a unei serii întregi de alte popoare, sau printr-o radicală restructurare a propriei ordini sociale, având în vedere costurile mari de întreținere reclamate de păturile de bază ale populației.

Transformarea raporturilor interstatale datorită punerii sub semnul întrebării a acelei *pax britannica* s-a acutizat puternic după 1918. Nu numai prin aceea că Italia s-a adăugat Germaniei învinse ca un alt stat industrial de tipul *have-not* și prin aceea că aceste state trebuie să fie gata să întreprindă orice fel de acțiune spre a dobândi partea necesară din monopolul de prelucrare a materiilor prime în vederea asigurării standardului de viață obișnuit pentru întreaga lor populație, dacă doresc să evite explozii sociale sau o reconfigurare radicală a structurii lor sociale. Ci și prin apariția unor competitori expansioniști puternici din afara spațiului european, dornici să-și dispute părți ale acestui monopol: Statele Unite ale Americii, Rusia, Japonia. Și mai mult încă, prin aspirațiile care țintesc anularea monopolului popoarelor timpuriu industrializate asupra prelucrării materiilor prime în favoarea tuturor celorlalte popoare din lume. Această emancipare este urmărită cel mai vehement de către statele est-europene care nu au altă soluție pentru a-și plasa populația agricolă, aflată în creștere exponențială și deja în mare măsură excedentară, decât să-și întemeieze o industrie proprie, aptă să hrănească acea parte excedentară a populației agrare prin fabricarea produselor manufacturiere care era până acum apanajul popoarelor industrializate de timpuriu. Statele de dincolo de Ocean promovează și ele o asemenea emancipare de manufactura și de comerțul

de intermediere ale marilor puteri industriale pentru a-și consolida latura economică a independenței statale.

Noua *epocă a amenințării fiecăruia de către fiecare* în raporturile interstatale, apărută prin diminuarea relativă a puterii britanice, a trebuit să conducă la restructurarea formei de guvernământ a diverselor state. „Minimalizarea“ liberală a susținerii statului de către fiecare individ în parte, recrutarea greoaie, pe cale parlamentară, a conducerii statului nu se mai ridică la nivelul exigențelor majore impuse de vremurile actuale pline de primejdii. *În ultimul deceniu au crescut pretutindeni exigențele conducerii de stat față de cetățean și s-a simplificat modul de recrutare și de lucru al conducerii de stat:* în unele locuri (în vechile puteri industriale victorioase, în statele de dincolo de ocean) mai ales din motive „de politică externă“, pentru a putea apăra vechile posesiuni; în multe locuri și din motive „interne“ (în vechile puteri industriale învinse în război, în noile puteri industriale aflate în ascensiune, în statele agrare din Europa de est) pentru a pacifica sau a amâna conflictele din interiorul ordinii lor sociale, cu mult mai periculoase într-o asemenea perioadă de confruntare atavică între state. Reconfigurarea formei de guvernământ se vedește cea mai pregnantă la puterile industriale *de tip have-not:* în Italia și Germania precum și în Rusia; aceasta din urmă caută să-și soluționeze problematica agrară, caracteristică țărilor din Estul Europei, cu mijloacele unei supraputeri.

Trăsăturile formei de guvernământ, ce stă să se nască, nu ne sunt încă familiare. Sesizarea lor fără *parti-pris*-uri este împiedicată de confruntări politice și ambiții (unele popoare reclamă noile trăsături doar pentru sine și pentru acoliții lor, altele ambiționează să fie apărătorii înverșunați ai trăsăturilor vechi, care s-au subrezit de acum și la ele). Dar diagnosticul pus de Schmitthenner, cu un secol în urmă, cu privire la revoluția industrial-liberală mai este valabil și astăzi: „Se vorbește mult despre o viitoare revoluție și nu se observă că ea a avut loc deja într-o mare parte a lumii și că acum avem de-a face aproape numai cu urmările ei“⁶². În dezvoltarea, din ce în ce mai vizibilă acum, ar trebui probabil să deslușim un nou moment din drama de afirmare a atitudinii raționale, de sine stătătoare, antitraditionaliste și activiste a omului modern occidental și de impunere și mai accentuată a acestei atitudini. Pe fundalul dezvoltării neîntrerupte a „cunoașterii de performanță și de putere“ (Scheler) cu privire la natură și a tehnicii legate de aceasta, dezvoltarea economică, socială, politică și spirituală din principalele țări, în care acest stil modern occidental ajunge să se afirme plenar în calitatea lui de stil universal, *pare să suspende, printr-o sinteză dialectică, intențiile guvernării democrat-liberale, dedicate comerțului liber, prin acelea ale unei guvernări*

⁶² Fr. Schmitthenner, *Über den Charakter und die Aufgaben unserer Zeit in Beziehung auf Staat und Staatswissenschaft*, 142.

absolutist-mercantiliste exercitate de domnitori. Structura lor industrială, dezvoltată în ultimii 150 de ani prin liberă inițiativă, liberă concurență, comerț liber (spre deosebire de inițiativa domnitorilor și de economia de stat) reclamă introducerea unui sistem de guvernare cu nimic mai puțin riguros decât cel al domnitorilor dinaintea regimului liberal, tocmai pentru a asigura supraviețuirea poporului. Libertatea de mișcare anarhică, ce a urmat structurării în stări, pare să fie înlocuită de noi corporații profesionale. *Științele despre realitatea statală, lăsate în voie în perioada liberală, putându-se astfel „autonomiza“, par să revină în slujba conducerii de stat, întocmai ca în epoca științelor mercantilist-cameraliste știința poliției și statistica, pe atunci dedicată studiului „aspectelor remarcabile ale statului“*. Datorită relaxării ordinii sociale, în ultimul secol s-a putut lărgi substanțial sfera de acțiune a cuceririlor conducerii absolutiste a economiei; baza lărgită astfel pare să fie asigurată acum printr-un control mai riguros al conducerii de stat, o consolidare a ordinii sociale și prin reglementarea economiei. Așa-numita atitudine „pur teoretică“ din științele despre realitatea statală a elaborat instrumente prin intermediul cărora funcția practică de înlesnire a conducerii statului — așa cum o aveau aceste științe în epoca conducerii absolutiste a statului — se exercită cu o eficacitate mult sporită. (Lucrarea de față își propune s-o arate pentru cazul sociologiei). În toate acestea se evidențiază încă o dată impunerea stilului ateologic, atradiționalist și activist, propriu civilizației moderne occidentale, în care oamenii asumă consecințele ambiției *de a-și conduce ei înșiși destinele*.

Nu putem încerca aici decât reprezentarea plastică a unor trăsături evidente, în contextul temei, ale noului regim al statelor, așa cum este el în curs de configurare. Acest regim este tot atât de generalizat precum a fost cândva forma de guvernare liberal-parlamentară.

În prezent, fiecare popor se aseamănă foarte mult cu o armată care se deplasează permanent pe un teritoriu ostil, putându-se baza numai pe forțele proprii și definindu-și singur adversarul.

Cu un mic efort intelectual, viața unei asemenea armate poate fi descompusă într-o serie de procese separate. Regula sa de bază o reprezintă conflictul armat cu armatele străine asemănătoare care îi ies în cale. Ea este pregătită pentru asemenea conflicte, fără a fi în permanență implicată în confruntări. În realitate, ea nici nu este prinsă, în cea mai mare parte a timpului, în acțiuni beligerante, dar o asemenea armată nici nu cunoaște „pacea“; perioadele dintre acțiunile beligerante sunt dedicate pregătirii. Războiul potențial și războiul real — iată cele două stări caracteristice pentru o astfel de armată.

Odată constituită și mișcându-se în teritoriul dușmanului, o astfel de armată reclamă o serie întregă de măsuri: 1. pentru a-și păstra forma inițială și a o îmbunătăți pe cât posibil; 2. pentru a se proteja în spațiul ostil și pentru a sesiza și exploata slăbiciunile armatei adverse. Pentru conducerea armatei rezultă de aici

necesitatea să se informeze cât poate de bine despre propria stare, despre teritoriul pe care se găsește, despre armatele adverse, în vederea luării măsurilor necesare pentru prezervarea și îmbunătățirea formei propriilor trupe și utilizarea cu succes a acestora împotriva dușmanului. În acest sens, cadrele inferioare raportează conducerii despre acea parte a armatei care le-a fost încredințată. Pe de altă parte, sunt trimise în teritoriu iscoade pentru a cerceta caracteristicile principale ale spațiului în care urmează să se pătrundă; pentru a evalua mișcările armatelor străine aflate în mișcare mai aproape sau mai departe, alte iscoade analizează, la distanță mică de avangarda armatei, fiecare fântână, fiecare drum de o oarecare importanță. Veștile aduse de acești observatori îi permit strategului să concretizeze obiectivul propus pentru un anumit moment și să conceapă măsurile impuse de înfruntările armate sau cele devenite posibile datorită absenței confruntărilor în vederea consolidării formei interne a armatei sale. Forma inițială a armatei este menținută parțial prin exerciții tehnice, parțial prin cultivarea spiritului care domnește în ea, parțial prin informarea asupra obiectivelor propuse.

Statele actuale sunt asemenea armate care caută să traverseze nevătămate o epocă primejdioasă. Întrucât sunt state suverane, conducerea lor provine din armata însăși și este legitimată, față de trupe și față de străini, prin supunerea acesteia. Trupele sunt cuprinse în armată și ținute laolaltă de corpul de conducere, instalat în ultimă instanță de ea, și nu se supun nici unei alte autorități. Un aparat de propagandă masiv acționează pentru a asigura o recunoaștere mereu reînnoită a conducerii de către trupe și pentru a garanta îndeplinirea tuturor măsurilor hotărâte de conducere; funcția iscoadelor este împlinită de echipe complexe de cercetare.

Întrucât popoarele care erau cele mai periclitare de problematica descrisă au și adoptat acest nou regim, celelalte își transformă statul cel puțin într-o cetate asediată. Toate caută să-și asigure statalitatea: unele tinzând către ceea ce le trebuie, celelalte consolidând și apărând ceea ce posedă. „Il est clair qu'un pays ne peut gagner sans qu'un autre ne perde“, scria Voltaire în articolul „Patrie“ din *Dictionnaire philosophique*.

Noul regim a luat naștere prin transformarea unor popoare care trăiau în regim liberal-parlamentar. Transformarea a fost înfăptuită de grupurile conducătoare, cărora credința unei mase mari de supuși, cum că sunt singurii în măsură să asigure existența statală a poporului le-a dat posibilitatea să înlăture grupurile conducătoare liberal-parlamentare și să se instaleze la conducere. Puterea și rezistența statului au fost astfel întărite de două ori. O dată, prin *înlăturarea mecanismului parlamentar de numire periodică a echipei conducătoare*, întărindu-se astfel autoritatea guvernului. Apoi, tocmai datorită acestei întăriri a autorității, a fost posibilă anularea minimalizării angajării tovarășilor din popor în favoarea statului lor, specifică liberalismului. Prin intermediul „*mobilizării totale*“

(E. Jünger) a poporului condus de ele a crescut încă o dată autoritatea acestor grupuri conducătoare.

Întrucât această creștere substanțială a ponderii politice propriie statelor contemporane este condiționată de existența corpului conducător autoritar, iar acesta este adus la putere de supunerea poporului, prin care își și menține puterea, în noul regim *integrarea* joacă un rol foarte important. Necesitatea și dificultatea acestei acțiuni de integrare se datorează unor factori diverși. O dată cu dispariția cvasitotală a puterii de integrare a religiei și a tradiției, prin răspândirea unor fragmente de atitudine modern-occidentală datorită „educației generalizate“ și a urbanizării și prin dorința unor mase largi de participare la viața politică (dorință apărută în secolul al XIX-lea) regimurile nu-și pot asigura durabilitatea decât printr-o permanentă înnoire a aprobării poporului și nici nu pot evita satisfacerea măcar formală a nevoii sale de participare la treburile politice. Acțiunea de integrare reclamă o grijă deosebită din cauza faptului că majoritatea măsurilor pe care grupurile conducătoare ajunse la putere trebuie să le impună pentru a menține progresul către starea „fericită“, care a determinat poporul să le urmeze, implică, în această epocă a războiului potențial, noi sacrificii.

Consolidarea statului obținută prin instaurarea noului regim, prin autoritatea conducerii statale și prin acțiunea permanentă de integrare este întărită prin *administrare* și este utilizată pentru a realiza ceea ce nu a fost posibil până în prezent. Condiția prealabilă a administrării este *informarea* privind evoluțiile din propriul popor, dar și din acele popoare cu care poporul respectiv are de-a face precum și utilizarea, pe cât posibil, a tuturor *procedeelor cunoscute pentru atingerea anumitor obiective considerate dezirabile*. Importanța decisivă ce revine informației în noul regim se explică prin tehnicitatea atotcuprinzătoare a actualei conduceri de stat.

Faptul că popoarele aflate în prezent în procesul de schimbare a regimului au o cultură democratică și faptul că dispunem de știința Occidentului modern care face posibil acest lucru într-o măsură mai mare sau mai mică contribuie la aceea ca celor două trăsături esențiale ale noului regim — *autoritatea și totalitatea* — să li se adauge încă două: *ampla activitate de integrare și nevoia acută de informații*. *Eșafodajul de bază al noii forme de guvernare a statelor* ar putea fi descris cam în felul următor: potrivit intenției sale, ea este *administrarea „totală“ a vieții poporului de către un corp de conducere „autoritar“ care a dobândit dominația și o menține prin integrare, obținută prin publicitate, și care realizează înfăptuirea deciziilor sale, stabilite pe baza celor mai bune informații avute la dispoziție*.

De îndată ce un popor a intrat pe deplin conștient în spațiul politic al acestui veac, sarcina grupului care deține puterea este aceea de a menține poporul atât de disciplinat pe cât este posibil pentru a transpune în viață rapid și impecabil

măsurile pe care el le ia ținând cont de starea propriului stat și de cea a statelor străine care au un cuvânt de spus în configurarea destinului acestuia. *În prezent, obținerea unei integrări riguroase, a unei disponibilități maxime pentru angajarea în favoarea propriului stat precum și realizarea unei informări impecabile reprezintă, pe lângă evidențierea unui corp de conducere activ și energetic, condițiile prioritare pentru ca un popor să-și mențină existența statală.*

În cele ce urmează, vom schița în ce măsură noul corp de conducere, autoritar și totalitar, are nevoie de contribuția științelor privitoare la realitatea politică pentru exercitarea acțiunii de integrare și pentru obținerea informațiilor. Răspunsul la întrebarea care sunt sarcinile impuse științelor privitoare la realitatea politică de către noul regim al statelor se constituie într-un prim temei pentru răspunsul la întrebarea care ne preocupă: *Ce trebuie să se întâmple cu sociologia în condițiile regimului actual din lumea statelor?*

§ 6. Sarcina integrativă

Smend a dat o fenomenologie bogată a procesului integrativ și a deosebit trei forme ale integrării. Cea „personală” se bazează pe puterea de atracție a conducătorilor politici. Cea „obiectivă” („pozitivă”, „concretă”) se bazează pe puterea de atracție a lozincilor lansate de ei și a obiectivului la care vor să ajungă. Cea „funcțională” se bazează pe puterea de agregare a instituțiilor. Max Weber a analizat integrarea în prezentarea privind domnia „charismatică” (*Economie și societate I*). Lucrarea lui Freyer, *Pallas Athene*, cuprinde o amplă prezentare a integrării în calitate de „alchimie” a politicii.

O acțiune de integrare desăvârșită, care duce la preluarea puterii de către cei care au întreprins-o, prezintă două etape. O primă etapă durează până la obținerea dominației de către grupul conducător, a doua se desfășoară după preluarea puterii.

În prima etapă predomină integrarea „personală” și cea „obiectivă”, în cea de-a doua, integrarea „funcțională”.

Ca urmare a democratizării popoarelor europene, în momentul de față este necesară o continuare amplă a integrării personale și obiective (desfășurată înaintea obținerii puterii) și după luarea puterii de către noile forțe conducătoare. Această situație contribuie mult la evidențierea acțiunii de integrare, așa cum se petrece ea astăzi în vreme ce în secolul al XIX-lea a predominat integrarea funcțională, din cauza regimurilor sale stabile și a atitudinii sale predominant juridice.

Științele despre realitatea statală pot să-și aducă contribuția în special în sfera integrării obiective și a celei funcționale.

Integrarea obiectivă, recrutarea în vederea unui anume scop, recurge la științele realității statale în măsura în care, cu ajutorul postulatelor etice sau al con-

statărilor pozitive ale acestor științe, determină sau dezbate în amănunt rezultatul sau țelul cerințelor sale. În cadrul integrării obiective pot conlucra deci două specii de preocupări teoretice privind realitatea statală: cele care reliefează norme ale vieții omenești și statale cu ajutorul cărora poate fi condamnat ceea ce este învechit, anacronic, putându-se duce lupta pentru noua orânduire. Și cele care întăresc încrederea combatanților, arătând inevitabilitatea și apariția necesară a noii orânduiri.

O primă preocupare teoretică privind realitatea statală, care poate promova integrarea obiectivă, se realizează cu ajutorul exemplelor de perfecțiune statală și umană: al „utopiilor“ și al „învățămintelor virtuții“. Motivările pentru un anume obiectiv, provenite explicit din *filozofia istoriei*, aduc apoi dovada că acel obiectiv ar fi rezultatul spre care tinde trecutul de secole îndepărtate. Specia utopiilor a fost creată de Platon; preceptele virtuții au fost ilustrate de creștinism, de morala cavalerilor, de militari.

Cea mai efectivă filozofie a istoriei din epoca modernă a dat-o probabil Sieyès prin al său *Qu'est-ce que le Tiers État?*, devenit modelul tuturor motivărilor în încercările politice mai recente cu tendințe naționale și sociale.

În general, istoriografia (spre deosebire de înregistrarea izvoarelor) este un instrument integrativ eficient. Ea aduce în prim plan modele statale și umane și motivează reorganizarea din punct de vedere al filozofiei istoriei. Așa cum orice operă a istoriografiei este (fie și în mică măsură) „filozofia istoriei“ unei anumite reorganizări, tot astfel orice considerație „etică“ și de „știință statală“ este legată de o anumită utopie și de o doctrină a virtuții.

Integrarea funcțională, consolidarea dominației unui grup conducător după ce a dobândit puterea, depinde în foarte mare măsură de activitatea unui segment al științelor despre realitatea statală, și anume de *știința dreptului*.

Realizarea unui regim nou se petrece prin sancționarea lui drept constituție scrisă sau nescrisă și prin aplicarea acesteia cu ajutorul legilor și dispozițiilor. Juriștii joacă un rol dublu în procesul consolidării dominației obținute. Ei desăvârșesc, în primul rând, prezentarea tehnică a noii constituții, a noului drept, a noii administrații și transpun în fapt lărgirile succesive (participă la elaborarea legislației). Ei au grijă, în al doilea rând, de aplicarea noii constituții și a noului sistem juridic (aceasta este, de fapt, sarcina juridică a jurisprudenței).

Dreptul este o știință *dogmatică* despre realitatea statală. Dreptul măsoară realitatea potrivit unei anume norme a constituției impuse sau preluate în respectul stat de către puterea dominantă și a unui sistem juridic corespunzător acestei constituții.

Sociologia empirică „tactică“, descrisă de Freyer, este și ea dogmatică, în măsura în care evaluează starea de fapt a regimului social în raport cu normele regimului dorit. Ca atare, ea este strâns înrudită cu acea parte a activității juristului

de drept public care este orientată spre realizarea în fapt a constituției. Activitatea legislativă și cea de apărare a dreptului constituie o parte importantă a administrației.

Dificultatea esențială cu care se confruntă preocupările teoretice privind realitatea statală, în măsura în care vizează integrarea, provine din tensiunea între ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie.

Aspirația spre un nou regim apare atunci când regimul existent nu mai corespunde unei părți însemnate a stării efective a respectivului popor. Ordinea a rămas atunci în urma stărilor de lucruri care se cer orânduite.

Înnoirea regimului are loc în acest caz prin apariția unei noi tensiuni pozitive între ordine și starea care nu-i mai corespunde. Este întronată o nouă ordine, pe baza căreia poate fi dezvoltată noua stare. Există însă aici pericolul ca noua orânduire să fie plasată prea departe, în domeniul dorinței, al irealizabilului. Fără îndoială că noul regim poate fi elaborat numai în concordanță cu țelurile dorințelor omenești celor mai generale. Proiectul va putea fi însă călăuzitor doar dacă ține cont de realitățile concrete ale regimului care urmează să fie schimbat.

Doar o mică parte a rezultatelor preocupărilor teoretice privind realitatea statală (preocupări în vederea integrării) își atinge scopul de a contribui în mod esențial la noua orânduire a poporului. Prezentările regimurilor spre care trebuie năzuit se numesc utopii deoarece ele ratează aproape întotdeauna calea de mijloc între ceea ce ar trebui să fie și ceea ce este — de fapt, singura cale rodnică.

Cele mai multe mișcări politice care tind spre o nouă orânduire și-au circumscris scopurile cu ajutorul unor elemente adecvate preluate din lucrările referitoare la statul-model, la organizarea exemplară a vieții omenești și la filozofiile istorice, dar nu au găsit decât rareori purtători de cuvânt ai năzuințelor lor nemijlocite. Activitatea juridică, orientată spre integrarea obiectivă este expusă cu mult mai puțin acestui derapaj spre generalități sterile.

Participarea științelor despre realitatea statală la acțiunea de integrare are loc cu ajutorul întregii game de „mijloace de publicitate”⁶³ și se concretizează nu numai prin lucrări care aduc *concepții* noi, ci și prin lucrări care reiau astfel de concepții, cum ar fi articolele de presă, convorbirile etc.

§ 7. Sarcina informativă

Aparatul de conducere autoritar, angajarea totală și integrarea maximă a poporului nu sunt scopuri în sine. Ele fac cu puțință noul regim al poporului, întărirea existenței sale istorice. În starea actuală a lumii statale, o astfel de întărire este mai necesară decât oricând.

⁶³ H.A. Münster, *Zeitung und Politik, eine Einführung in die Zeitungswissenschaft*, 11.

Realizarea noului regim este sarcina administrației. Orientându-se după normele regimului vizat, cuprinse în textele constituționale, în legi și instituții, administrația încearcă, după posibilități, să pună în concordanță starea efectivă a poporului cu regimul stabilit și vizat. În timp ce constituția este orientată spre ceea ce ar trebui să fie noul regim și îl evidențiază pe acesta, administrația acționează în real și urmărește să-l modifice în conformitate cu ordinea vizată. Activitatea de integrare, orientată către evidențierea noului regim, se află în permanență în căutarea acelei ordini eterne care corespunde naturii umane. Ea se orientează în funcție de normele în care presupune că sălășluiește această ordine eternă. Administrația, în schimb, se confruntă întotdeauna cu situațiile de fapt efective, străduindu-se să le surprindă pe cât se poate de exact pentru a le putea conferi mai ușor ordinea pe care o intenționează. În această muncă, administrația este sprijinită de științele informaționale ale realității politice. Acestea pot avansa, cu mijloacele lor, cel mai mult în cunoașterea celor existente.

Realitatea, cu care are de-a face administrația unui stat, este situația din statul administrat și situația unui număr oarecare de alte state.

O sistematizare a chestiunilor a căror clarificare permite cunoașterea stărilor unui stat a fost încercată recent de Kjellén în lucrarea *Schiță pentru un sistem al politicii* (Kjellén dedicase anterior aceluiași scop studiul *Statul ca formă de viață*). El a distins ca aspecte esențiale ale realității statului: imperiul, finanțele, poporul statului, societatea și regimul statal (sugestiile esențiale pentru astfel de categorisiri sunt tabelele „curiozităților statale“, elaborate de așa-numiții statisticieni ai universităților).

Dar întrucât cunoștințele despre state sunt determinate de raportarea la un anume stat, adică se ocupă de și prelucrează realitatea propriului stat, concepția lui Kjellén trebuie amendată.

1. Administrația nu se poate observa pe sine în propriul stat. Informația despre state străine, cerută de un for conducător dă relații despre regimul statal respectiv, dar în informația referitoare la propriul stat astfel de relații lipsesc. 2. În plus, informațiile solicitate de un stat despre alte state nu sunt portrete care arată cum sunt ele, ci cum se comportă în relație cu propriul stat.

Administrația unui stat are nevoie de informații despre propriul stat și despre statele cu care acesta întreține legături. Cele mai importante chestiuni privind viața propriului popor despre care administrația caută informații sunt: populația, economia, structura socială și concepțiile populației.

Informația necesară administrării politicii externe se referă la situația statelor care pot avea o influență nemijlocită sau mijlocită asupra propriului stat. Despre toate aceste state se întocmesc informații mai mult sau mai puțin detaliate referitoare la populație, economie, structură socială, concepții, regim și administrație.

Esențial pentru un timp ca al nostru, cu o tehnică a circulației și transmisiei informaționale atât de perfecționate, este că această informare e *permanentă*, că ea oferă, după posibilități, prognoze despre direcția mișcărilor aflate în curs de desfășurare. Portretele unor state, în sensul „statisticii universitare“ și al lui Kjellén pot servi doar ca structură de bază a informației despre un stat, pot surprinde doar trăsături durabile. Deoarece informația are sarcina de a ușura activitatea administrației, și nu de a o îngreuna cu balast inutil, cunoștințele pe care ea le transmite trebuie să se refere doar la lucruri esențiale și să fie utile din punct de vedere practic.⁶⁴

Administrația are nevoie și de un al doilea serviciu din partea științelor privitoare la realitatea statală. Pentru a decide în privința posibilității de realizare a obiectivelor și pentru a le transpune în viață pe cele posibile, administrația are nevoie de o *rezervă de procedee*, de tehnici, *pentru a executa sarcinile administrative posibile*.

În condițiile extinderii uriașe a problemelor care se pun administrațiilor statale în prezent, nu se mai poate governa prin cercetare nemijlocită sau doar pe baza informației primite din partea organelor administrative.

În scopul identificării sarcinilor administrative, în momentul de față, în marile țări ale raționalizării, dar și în celelalte state, se alcătuieste treptat un *aparat informațional* special, separat de aparatul administrativ birocratic construit în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

Compoziția acestui aparat informațional se prezintă deocamdată ca o multitudine de instituții și organe necoordonate, cum ar fi: comisii tehnice, oficii statistice, departamente de studii, servicii de raportare de mari dimensiuni și alte instituții consacrate sau încă în fază de experimentare, permanente sau temporare. Problema pe care o pune existența acestui aparat informațional științelor privind realitatea statală — care până acum nu prea s-au preocupat de el — ar fi realizarea unei coordonări a acestor instituții diverse într-o structură unitară și procurarea mijloacelor pentru creșterea eficacității sale.

III. INTERPRETAREA SOCIOLOGIEI TRADIȚIONALE

§ 8. Înfățișarea sociologiei tradiționale

Sociologia tradițională provoacă uimirea observatorului neimplicat prin procedeul care este principiul ei constructiv. Acest procedeu s-ar putea numi cu aproximație: *autonomizare pluralistă*.

Toate întrebările rămase fără răspuns sunt disimulate printr-o juxtapunere nediferențiată a tuturor răspunsurilor date, toate relațiile rămân neclarificate prin

⁶⁴ Gehlen, *Wirklicher und unwirklicher Geist*, 1931.

juxtapunerea aleatorie a elementelor. Cele mai importante manifestări ale acestei autonomizări pluraliste din sociologia tradițională sunt următoarele:

În primul rând, relația științei societății cu conducerea practică a societății prin intermediul conducerii de stat este neclarificată și sortită uitării. Sociologia este considerată, așa cum este ea, o știință și i se acordă dreptul la existență doar ca atare.

În al doilea rând, relația ei cu științele „înrudite“ — economia națională, dreptul, statistica, istoriografia, folclorul, etnologia, „științele umane“, psihologia ș.a.m.d. — este neclarificată și e lăsată să coexiste, fără nici o legătură, alături de toate aceste științe.

În al treilea rând, relația dintre „sociologiile“ diferitelor popoare, relația dintre diferitele „sociologii“ ale aceluiași popor, care afirmă fiecare că ar fi cea adevărată, se caracterizează prin aceeași alăturare nediferențiată.

Sociologia tradițională există aproape peste tot ca un obiect de studiu autonom. Profesorii de științe juridice și de economie națională nu au pierdut niciodată legătura cu practica ce corespunde științei lor, deoarece instruiesc funcționari, juriști și administratori, avocați și angajați ai industriei și comerțului. Sociologia nu a realizat însă niciodată o astfel de legătură cu instruirea profesională.

Primele sisteme ale gândirii, care poartă numele de sociologie sau învățătură despre societate, au fost orientate toate, după cum a arătat în mod convingător Freyer⁶⁵, spre schimbarea regimului politic al timpului lor. Ele au elaborat proiecte revoluționare ale transformării regimurilor de atunci ale popoarelor (cu toate că erau menite să evite revoluțiile). Niciodată, probabil, n-a fost cercetată istoria pătrunderii sociologiei în universități. Cert este însă că profesorii de sociologie, numiți de guverne și protejați prin sisteme de examinare oficializate și prin planuri de învățământ, au renunțat la această legătură originară a disciplinei lor cu practica.

Se practica sociologia, pentru că ea fusese admisă în universități, se scriau lucrări de care se interesau ceilalți sociologi, se instruiuau noile generații de profesori de sociologie, fiecare se mulțumea să transmită celorlalți studenți cunoștințe „generale“. Se folosea o metafizică criptoplatonică pentru a justifica această activitate (cunoașterea „esenței“ societății ar fi de „importanță hotărâtoare“)⁶⁶ și sociologii se considerau profeții și purtătorii de cuvânt ai acestei esențe.

Cu acei membri ai forului guvernamental și administrativ care conduceau activitățile din viața statului și a poporului — care, de altfel, erau descrise și analizate — nu au căutat să intre în legătură. Axioma a fost aceea că sociologia, odată „terminată“ (von Wiese), va fi de un folos hotărâtor pentru practică (cu astfel

⁶⁵ Freyer, *Einleitung in die Soziologie*, capitolul 2 și *Ww* 114.

⁶⁶ V. Wiese, *Allgemeine Soziologie*, 4.

de ocazii au fost mereu invocate citate din Saint-Simon sau Comte, în sensul că omul nu trebuie să stăpânească doar natura, ci și societatea).

În cadrul sociologiei, celelalte științe ale realității *erau ignorate*, chiar dacă sociologia se adapta la ele. Deoarece sociologia s-a născut din proiectele unei științe de bază universale a realității statale, sociologii au ignorat celelalte științe ale realității statale, văzând în ele o concurență neloială.

În științele juridice, care au deținut timp de secole poziția de știință universală a vieții statale, în economia națională, precum și în istoria și teoria creațiilor culturale („științelor spirituale“), care s-au născut cu aceeași pretenție, exista o concepție identică. Astfel nu s-a întreprins nimic, din nici o parte, pentru clarificarea raporturilor dintre științele politice. Chiar și sociologii care, sub imperiul asaltului apărătorilor altor „științe universale“ ale acestui domeniu al realității⁶⁷, s-au arătat dispuși, în ultimele decenii, să conceapă sociologia ca „știință între altele“, nu au clarificat, din cauza concepției lor, că sociologia este știința generală a formelor realității statale, în timp ce dreptul, economia, istoriografia studiază conținuturi (Simmel și după el și von Wiese), raportul dintre drept, economie, istorie și sociologie. Ei nu s-au ocupat de acest raport, salvând pretențiile universale pe un plan mai puțin revendicat de celelalte științe.

Deoarece lipsea, din cauza absenței unei legături efective cu practica, orice *confirmare ca normă univocă* a aprecierii rezultatelor sociologiei, nu trebuie să ne mire faptul că în producția sociologică au apărut sistem după sistem, lucrare după lucrare, astfel încât *până la urmă sociologia a însemnat de fapt istoria sociologiei*. Lipsea problema a cărei rezolvare este neconținut îmbunătățită. Dacă este vorba doar de câștigarea prestigiului în cercurile specialiștilor, opera cea mai plină de succes și cea mai adecvată este desigur opera care are cea mai puțină legătură cu celelalte, opera cu trăsătura cea mai individuală. Așadar, sociologia este de decenii o alăturare de „sisteme“ și de „sociologii“, produse mai ales de dorința de recunoaștere a anumitor sociologi. Formele tipice pe care le îmbracă aceste „sociologii“ sunt, în principiu, trei:

- *formale* (elaborând tipologii ale realității statale);
- *istorico-empirice* (străduindu-se să perceapă trăsătura caracteristică unică a întâmplărilor și stărilor trecute și prezente);
- *de filozofia istoriei* (oferind, după caz, interpretări formale sau empirico-istorice ale unor perioade istorice mai lungi).

⁶⁷ Mai ales acela al așa-numitelor „științe ale spiritului“, care au încercat, pornind de la creațiile culturale familiare lor, să impună o interpretare a întregii regiuni a realității umane și statale în perspectiva „spiritului obiectiv“.

Sociologiile diferitelor popoare și cercetători sunt manifestările cele mai variate ale acestor tipuri sau încrucișări între aceste tipuri, respectiv combinații cu alte științe, în special cu etnologia și psihologia.

Sociologia tradițională este un set cuprinzător de instrumente. A activa în domeniul ei înseamnă a avea puțința de orientare în diferitele sociologii. Atitudinea științifică a sociologilor este aproape în exclusivitate simplă erudiție. Acest set s-a îmbogățit mereu prin adăugarea de noi „sociologii”. În foarte multe cazuri, simpla inventariere a sociologiilor existente era socotită operă sociologică de sine stătătoare.

Din acest cerc nu se putea ieși: *sociologia este pentru sociologi și sociologii pentru sociologie*. Abia astăzi se vede clar caracterul steril al sociologiilor de până acum. Și atunci trebuie să răspundem și la întrebarea *dacă acest bagaj instrumental nu cumva este lipsit de folos și din cauză că nimeni nu s-a folosit de el corect, din cauză că toți au așezat operă lângă operă, fără să folosească acest bagaj instrumental la rezolvarea problemelor cărora le corespunde în genere. Și aceasta tocmai din cauza necunoașterii acestor probleme și din cauza lipsei criteriului prin care se poate despărți utilul de inutil.*

§ 9. Cele două încercări de reformă

Sistemul sociologiei tradiționale a fost confruntat în deceniul trecut în Germania cu două încercări de reformă a sociologiei. Prima încercare, întreprinsă de Tönnies, Plenge și Andreas Walther, a avut ca scop clarificarea problemelor rămase nerezolvate ale sociologiei. Ei au încercat să depășească criza sociologiei prin elucidarea sensului particular al fiecărei sociologii în ansamblul sociologiei, prin localizarea sociologiei în cadrul științelor „înrudite” și în ansamblul cunoașterii omenești. A doua încercare îi aparține lui Freyer și a avut ca scop elucidarea raportului dintre sociologie și practica politică. Freyer a încercat să rezolve criza sociologiei prin scoaterea acesteia din starea de indiferență față de conducerea statală. Înseși titlurile unor lucrări ale acestor cercetători ilustrează cele două intenții: Tönnies a scris o *Împărțire a sociologiei*⁶⁸, Plenge s-a întreat: *Cum ajunge sociologia la o privire de ansamblu asupra problemelor ei?*⁶⁹, Andreas Walther a scris un studiu cu titlul *Pentru realizarea sociologiei totale*⁷⁰, iar scrierea de bază a lui Freyer poartă titlul *Sociologia ca știință a realității*.

⁶⁸ *Soziologische Studien und Kritiken*, 2, 430.

⁶⁹ *Üb*, 5.

⁷⁰ *SW*, 6.

Aceste două demersuri, — fără îndoială cele mai importante încercări în literatura sociologică universală a ultimelor decenii cu privire la problemele fundamentale ale sociologiei — nu au găsit nici pe departe aprecierea cuvenită.

Încercarea de a scoate sociologia tradițională din starea ei îndoielnică printr-un fel de triangulare științifică s-a făcut prin câteva scrieri ale lui Tönnies apărute în perioada 1925–1932, prin ciclul de articole ale lui Plenge, apărut în 1929 și prin articolul amintit al lui Walther. (În publicațiile mai mici ale celui din urmă sunt răspândite numeroase observații importante privitoare la această problemă.) Simpozionul sociologic germano–anglo–saxon organizat în 1929–1931 de Thurnwald în „Revista pentru psihologia popoarelor și sociologie“ a creat posibilitatea unei apariții publice.

Freyer, care era alături de Plenge, Andreas Walther, Tönnies, și editorul revistei printre participanții germani și care și-a expus în intervenția prezentată la simpozion propunerea de reformă, fu, la rândul lui, „contaminat“. Contribuția sa cuprinde o expresie pregnantă a poziției din care Tönnies, Plenge și Walther au încercat reforma. „În situația actuală, discuțiile principiale despre problemele logico-metodologice ale sociologiei vor trebui să se orienteze mai mult în direcția combinării decât a separării. Aceste discuții vor deveni fertile dacă vor ajuta la înțelegerea faptului că multitudinea interogațiilor este în realitate o armonie plină de sens și dacă vor conștientiza nevoia de cooperare a acestor metode, așa cum o reclamă starea de fapt... Chiar principiile metodologice de bază (sociologie formală sau istorică, metodă empirică sau fenomenologică, «universalism sau individualism») ar trebui să nu mai trimită, în starea actuală de consolidare, la tabere combatante sau secte care discută, ci la direcții de cercetare și investigare complementare. Cunoașterea științifică a realității sociale — iată o sarcină extrem de variată și de stratificată... Doar o privire dogmatică poate ignora multitudinea de forme de gândire aplicabile și necesare pentru a o proclama pe una dintre ele drept «adevărată» sociologie“.⁷¹

Andreas Walther a exprimat cu justețe, într-unul dintre excelențele sale referate această intenție în felul următor: „Doar printr-un control cuprinzător și prin încadrarea justă a fiecărei probleme parțiale în locul ce i se cuvine, în ansamblu“, „sociologia ca întreg“ poate rezolva „bogăția sarcinilor“ destinate ei.⁷²

Tönnies a dat, în a sa *Împărțire a sociologiei*, o imagine a complementarității concepțiilor așezate îndeobște pur și simplu unele lângă altele. El atrage atenția asupra deosebirii dintre sociologia „generală“, concepută ca știință universală („învățătură despre conviețuirea omenească în genere“), și cea „specială“ care cuprinde, între altele, biologia socială (studiind faptele care se referă la om ca „ființă

⁷¹ *SF*, 260.

⁷² „Zeitschrift für die gesamten Staatswissenschaften“, 1933, 285–286.

animalică“, care blochează sau impulsionează conviețuirea, respectiv sunt blocate sau impulsionate de aceasta) și psihologia socială (privind „toate obiectele concepției biologice ale conviețuirii omenești potrivit laturii sale interne, psihice sau subiective“). Sociologiile „formale“, de „filozofie a istoriei“ și „concrete“ sunt părți ale sociologiei speciale, care se dedică unor probleme metodologice diferite; Tönnies le numește *sociologie „pură“*, *„aplicată“* și *„empirică“* (Heberle vorbește despre „discipline sociologice“ în articolul despre „sociografie“ apărut în anuarul lui Schmoller din 1929).

Observațiile din articolul *Statistica ca știință*⁷³ arată felul cum concepe Tönnies sarcinile și raporturile dintre sociologia „pură“ și „cea empirică“. Știința nu înseamnă pentru el o sesizare și o reproducere a realității, ca în cazul văzului, ci rezultatul interferenței dintre noțiuni preexistente și experiențe actuale, cu ajutorul operațiilor logice și matematice („stăpânirea ideatică a unei diversități prin noțiuni“⁷⁴). „*Sociologia pură*“, ca și „economia națională abstractă și demografia abstractă“⁷⁵ are de-a face în chip nemijlocit doar cu noțiuni și derivate din noțiuni. Ea este „știință riguroasă dar, în același timp, (numai) ipotetică“⁷⁶ și ei îi revine „sculptarea noțiunilor“⁷⁷.

Sociologia „empirică“ oferă „o știință, mai puțin riguroasă, mai puțin generală, dar, în schimb, o știință a faptelor de o altă certitudine, categorică în loc de ipotetică“.⁷⁸ Ea „reia problema vechii statistici, dar cu mijloace de cunoaștere largite și fără pretenția de a restabili și numele, încercare de altfel foarte puțin probabil încununată de succes“.⁷⁹

Dacă vrem să ne apropiem de „țelul oricărei gândiri științifice, adică de cunoașterea obiectivă universal valabilă a realității ca relație dintre cauză și efect“⁸⁰, atunci este necesar să alăturăm „știința pură și știința empirică, deducția și inducția“.⁸¹ Cercetarea realității duce la predicții doar în măsura în care dispunem de cunoștințe „pure“ despre procesele cercetate: „Efectul probabil, poate chiar sigur și necesar al unei întâmplări, se poate prognoza doar atunci când cunoaștem efectele regulate ale unor *astfel* de evenimente“.⁸²

⁷³ *Stat.*

⁷⁴ *Stat.*, 90.

⁷⁵ *Stat.*, 91.

⁷⁶ *Stat.*, 92.

⁷⁷ *Soziologische Studien und Kritiken*, II, 131.

⁷⁸ *Stat.*, 92.

⁷⁹ *Einf.*, § 72.

⁸⁰ *Stat.*, 92.

⁸¹ *Stat.*, 91.

⁸² *Stat.*, 93.

Sociologia „pură“ trebuie să formeze noțiunile, „trebuie să le pregătească pentru utilizare, să le făurească și să le sculpteze, pentru a putea agăța faptele experienței ca de niște cuie de ele, sau pentru a le prinde ca în niște clești; ea trebuie să pregătească, în acest domeniu, nu atât direct cunoașterea faptelor, ci să producă instrumentele cele mai eficace, cele mai apte pentru o astfel de cunoaștere — o sarcină deosebit de importantă, adesea subestimată, în dezavantajul lor, de către empiriștii convingși“⁸³ (Heberle, care a subliniat această idee, dedică, în articolul amintit despre sociografie, un capitol întreg raportului dintre sociologia pură și cea empirică — prezentare elocventă a rolului pe care-l joacă sociografia în privința dezvoltării sociologiei pure).

Sociologia „aplicată“ este descrisă de Tönnies în paragraful dedicat ei din *Introducere în sociologie*. Ea reprezintă încercarea de a fixa noțiunile sociologice „pentru înțelegerea stărilor actuale și a marilor schimbări istorice, în cele din urmă pentru înțelegerea dezvoltării omenești înseși“.⁸⁴ Ea „va avea mereu legături cu ceea ce a câștigat o anumită prestanță sub numele de filozofie a istoriei“.⁸⁵ Sociologia „pură“ aduce la îndeplinire, într-o oarecare măsură, intenția cuprinsă în ceea ce Comte a numit „statique sociale“, cea „aplicată“ se afla sub semnul lui „dynamique sociale“; „În timp ce sociologia pură se rezumă la a vedea și a descrie entitățile sociale în mod static, adică în stare de repaus, sociologia aplicată are de-a face cu dinamica sau cu mișcarea unor astfel de entități“.⁸⁶

Andreas Walther caracterizează și mai pregnant corelația dintre diferitele direcții sociologice. Sociologiei, ca și altor „științe generale“, i se oferă patru direcții de cercetare principale: *empiria* care se ocupă de suma realului; *teoria* care se ocupă de sistemul posibilului; *filozofia*, și anume, pe de o parte, ca interpretare a realității generale prin trasarea unor linii dincolo de granițele demonstrabilului, pe de altă parte, ca filozofie a valorii; *practica*, ce caută aplicațiile în condițiile prezentului. La acestea se adaugă, ca științe ajutătoare, *istoria dogmelor*; precum și *logica* și *metodica*.⁸⁷ Nu este nevoie de o „delimitare în forma unor discipline separate“⁸⁸ din moment ce sunt diferențiate clar direcțiile de bază ale cercetării. „Și materii separate, cum ar fi metropola, asocierea, întrecerea au nevoie de aplicarea diferitelor direcții de cercetare, dacă tratarea lor se vrea exhaustivă“.⁸⁹ Domeniul central rămâne teoria, cu toate că ea-și dăunează, dacă vrea să rămână autarhică.⁹⁰

⁸³ *Soziologische Studien und Kritiken*, II, 130.

⁸⁴ *Eing.*, § 66.

⁸⁵ *Einf.*, § 68.

⁸⁶ *Einf.*, § 67.

⁸⁷ *SW* 133.

⁸⁸ *SW* 133.

⁸⁹ *SW* 133.

⁹⁰ *SW* 137.

„Modul de lucru fundamental“⁹¹ este însă „empiria descriptivă“.⁹² Ea ferește teoria „de ispita de a clădi pe o bază prea îngustă, de construire și speculație“.⁹³ „Busola“ cercetătorului empiric „în istoria universală nețărnută“⁹⁴ este „teoria sistematică în curs de devenire“.⁹⁵

Lui Walther îi revine meritul de a fi luat în considerație și sociologia „aplicată“⁹⁶, „practica“, în această conexiune a „sociologilor“. „Dezamăgirea nedisimulată a unor cercuri cu preocupări practice“⁹⁷ față de sociologie este o urmare a faptului că sociologia a evitat legătura cu practica conducerii societății. Dar „sociologia a luat naștere și a renăscut mereu din convingerea că această cunoaștere a legităților sociale va da oamenilor puterea pentru o conducere inteligentă a vieții sociale, care mai înaintează încă orbește, tot așa cum cunoașterea legilor naturii le-a înlesnit stăpânirea ei“⁹⁸. Ar fi sarcina sociologiei de a clarifica „țelurile imediate“, de a elabora „*planul de acțiune*“. Chiar și dificultățile pe care le provoacă științei normele de convingeri, sistemele de valori ale diferitelor grupări aflate în conflict ale societății⁹⁹ nu trebuie să împiedice pătrunderea pe planul practicii. Sociologul, spre deosebire de filozof, „nu are de-a face cu infinitatea valorilor posibile, ci doar cu valori realizate în anumite condiții și cu anumite urmări în viața socială“.¹⁰⁰ „Sociologul nu sfătuiește un om abstract să accepte sau să respingă o anume ierarhie de valori egală pentru toți, ci el raportează evaluările la acele grupuri ale societății, ale căror sănătate și bogăție depind chiar de faptul că și evaluările unilaterale devin eficiente undeva, am putea spune, la un procentaj „anume al populației și într-un punct precis al conexiunii sociale funcționale“.¹⁰¹

La Plenge, dorința de reformă a sociologiei printr-o clarificare a funcției sale în viața omenească, precum și a locului ei în întregul cunoașterii este foarte clar vizibilă. El atrage atenția asupra sarcinilor practice, politice, care rezultă din existența omului în cadrul statului și definește sarcina sociologiei teoretice ca „*serviciu de observare*“. „Pentru a-și forma o primă privire de ansamblu asupra diferitelor direcții de cercetare și poziții posibile în domeniul științelor sociale trebuie, după părerea mea, reamintită dihotomia admirabil formulată din cartea

⁹¹ *SW* 133.

⁹² *SW* 135.

⁹³ *SW* 135.

⁹⁴ *SW* 136.

⁹⁵ *SW* 135.

⁹⁶ *SW* 144.

⁹⁷ *SW* 141.

⁹⁸ *SW* 144–145.

⁹⁹ *SW* 141–142.

¹⁰⁰ *SW* 142–143.

¹⁰¹ *SW* 143.

mai sus amintită a lui Dietzel (*Economia socială teoretică*, vol. 1) între *ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie*. Se subînțelege, firește, că învățătura despre existența direcțiilor de aspirații (ceea ce ar trebui să fie) întâlnite în societatea concretă trebuie tratată ca domeniu social al lumii ideilor. Dar aspirația descoperită aici și care constrânge voința nu poate fi înțeleasă decât pornind de la propriile aspirații și evaluări.

Întemeierea aspirației și a evaluării sociologice sub aspectul puterii lor directe și prezentarea mijloacelor tehnice pentru executarea unei voințe sociale considerate valide coexistă ca parte a *sociologiei practice sau politice* în sens restrâns și sunt, în această combinație, opusul sociologiei teoretice. Și trebuie spus, de la bun început, că știința propriu-zisă este doar un serviciu de observare al vieții sociale, unde nu trebuie să te lași derutat de impulsurile voinței și de pornirile intereselor, în timp ce practica vieții este, prin esență, *luptă politică pentru făurirea practică a realității sociale*.¹⁰²

Problemele „*sociologiei filozofice*“, pe care Plenge, asemenea lui Tönnies, le deosebește de o „*sociologie mai îngustă*“ în cadrul sociologiei „*teoretice*“, „*generale*“, sunt: poziția omului în cosmos (sub influența lui Scheler); un fel de sociologie a cunoașterii: „teoria abstractă despre «noi»“; „dinamica istoriei universale“, „biosociologia“.

În cadrul sociologiei mai înguste, Plenge deosebește o *învățătură despre țesutul de bază al societății* (această observație câștigă o importanță sporită prin faptul că autorul provine din economia națională istorică). El o numește și „teorie relațională în sens mai larg“ și o fundamentează, în sensul individualismului liberal, printr-o „*teorie a individului ca purtător de relații*: individologia“. Plenge distinge și o „teorie despre corpul social“. Aceasta conține o prezentare concretă a treptelor sociale și a societății contemporane, a „liniilor de dezvoltare a societății“, a domeniilor vieții societății (sub acest nume rezumă el problema raportului diferitelor aspecte ale realității statale, ale economiei, vieții spirituale ș.a.). Plenge distinge, de asemenea, o învățătură despre particularitățile culturilor și popoarelor.¹⁰³ Conținutul teoriei despre țesutul de bază al realității sociale nu aparține unei realități eterne. Devenirea umană și statală include „regularități și repetări“, „pentru că fiecare individ, cu toată particularitatea trăsăturilor sale personale este, în funcția sa exterioară socială, doar un caz special al unor tipuri și combinații care revin mereu. Dar aceste regularități și repetări îmbracă, prin forța lucrurilor, forme mereu schimbate“. ¹⁰⁴ Cu condiția ca aceste schimbări să nu fie trecute cu vederea, cunoașterea regularităților și repetărilor poate deveni fertilă pentru practica

¹⁰² SP 298.

¹⁰³ Üb. 107.

¹⁰⁴ Üb 112.

politică.¹⁰⁵ Astfel, Plenge indică un drum care duce nu numai la „împăcarea dintre sociologie și istorie“; observațiile adevărate, pe care „școala istorică“ le-a postulat pe nedrept ca singurele trăsături ale realității istorice, pot fi fructificate pe această cale pentru precizarea teoriei despre realitatea statală, la care se lucrează încă de la începutul modernității europene. (Plenge aparține, ca și Freyer, avangardei care, plecând de pe pozițiile școlii istorice, a fost orientată spre teoria științifică generală despre realitatea statală, a lui Max Weber, Gottl și Eulenburg.)

Demersul lui Freyer pentru o reformă în sociologie este cuprins în *Sociologia ca știință a realității*. Direcția acestuia este circumscrisă deja în comunicarea cu același titlu de la simpozion. Ea este exprimată în continuarea nemijlocită a prezentării poziției lui Tönnies–Walther–Plenge: „Dar intenția de cunoaștere caracteristică sociologiei de a fi perceperea științifică a realității sociale și a mișcării ei trebuie concepută cu toată claritatea și urmărită până în consecințele ei ce țin de teoria științei. Abia din caracterul sociologiei ca știință a realității rezultă felul în care sunt legate între ele diferitele probleme și metode“.¹⁰⁶ Baza poziției lui Freyer o constituie, pe de o parte, înțelegerea sociologiei ca știință a opoziției hegeliene între stat și societate și, pe de altă parte, ca promovare (în sens saint-simonian) a încheierii epocii critice — cea care a dat naștere acestei opoziții. „Bineînțeles că oamenii au filozofat despre stat și societate, de când au început să filozofeze cu adevărat... Totuși este adevărat că sociologia rămâne legată în mod specific de epoca revoluțiilor burgheze, de destrămarea statelor absolutiste și de nașterea societății capitaliste împărțite în clase în Europa. Aici apare obiectul ei: societatea. Aici apare problema ei: raportul dintre stat și societate, cele două fiind principii de formare contradictorii ale vieții sociale, eterogene, și având o dinamică proprie. Aici apare sarcina ei: să cerceteze condițiile unei noi corelații pozitive între cele două. Aici apare, de aceea, într-un sens bine motivat al cuvântului, sociologia însăși“.¹⁰⁷ „Sociologia ca știință a realității“ trebuie să dea o „fundamentare logică“ a acestei concepții referitoare la „sistemul sociologiei“. „Formularea simbolică a ideii despre știința realității“ este motivația pe care Saint-Simon a pus-o la baza activității sale, din care a rezultat sociologia: „De a pune capăt grelei crize în care a intrat întreaga societate europeană“.¹⁰⁸

Freyer consideră drept adversari ai acestei concepții „științele spirituale“, care privesc în mod contemplativ realitatea umană și statală în perspectiva teoriei hegeliene a spiritului obiectiv ca „lume a formelor create“¹⁰⁹ și sociologia formală,

¹⁰⁵ *Üb* 112.

¹⁰⁶ *SF* 260.

¹⁰⁷ *Ww* 169.

¹⁰⁸ *Ww* 201.

¹⁰⁹ *Ww* 48.

care „se complace în a clasifica varietatea raporturilor umane, a cataloga tipurile de comportament social și a formula legile de structurare a «grupului în genere»”.¹¹⁰ În *Dominație și planificare* este foarte vizibil motivul aversiunii lui Freyer față de „sociologia formală”: „Se construiesc niște plâsmuiri posibile în materialul social, în loc să se observe care sunt puterile și principiile ce făuresc în realitate istoria societății”.¹¹¹

Lui Freyer, sociologia „formală” îi apare ca o cercetare în perspectiva științelor spirituale. Din această cauză, le contestă pe acestea din urmă, pentru a o combate pe aceea, arătând că ele nu țin cont câtuși de puțin de a doua „dimensiune”, de „natura istorică” a realității umane și statale, în a cărei perspectivă această realitate apare ca „lume a întâmplărilor, a faptelor, a deciziilor”¹¹² (Freyer numește „științele spiritului” „științe ale logosului”, păstrând termenul „spirit” pentru acel domeniu al realității care nu este natură, adică pentru realitatea umană și statală). Cercetarea realității în această perspectivă este numită de Freyer „știința realității”. Caracteristic pentru această poziție este: 1) că este existențială; 2) că privește „prezentul”; 3) că încearcă să formuleze teoretic „adevărată voință” a prezentului. Sarcina sociologiei, formarea noțiunii de structură a realității, este îndeplinită atunci când este formulată „voința istoric valabilă a schimbării ei”¹¹³, tendința de dezvoltare, „adevărată în sens absolut”¹¹⁴. „Sistemul noțiunilor sociologice structurale se formează pornind de la ceea ce nu este încă realitate socială, ci doar intenția unei voințe sociale”.¹¹⁵

Freyer separă sociologia ca știință a realității de istorie și politică prin aceea că ea urmărește noțiunile structurale ale faptelor și nu prezentarea lor și prin aceea că ea „îndeplinește cerința unei științe formale”.¹¹⁶ Raportul ei față de istorie și teorie constă în faptul că ea include în legea de construire a prezentului, pe care o ridică în conștiință, dinamica și voința politică drept momente „integratoare”.

Șirul noțiunilor, în care intră structura momentelor dezvoltării, așa cum au precedat prezentul și cum au condus spre el, formează „sistemul sociologiei”, care este, de aceea, o filozofie a istoriei, redusă la câteva noțiuni.

În concluzie, contribuția esențială a încercării de reformă întreprinse de Freyer constă în concepția: „doar acela care vrea ceva social, vede ceva sociologic”.¹¹⁷ Este pusă astfel problema legăturii sociologiei cu practica politică.

¹¹⁰ *Ww* 1.

¹¹¹ *HP* 24.

¹¹² *Ww* 26.

¹¹³ *Ww* 307.

¹¹⁴ *Ww* 306.

¹¹⁵ *Ww* 305.

¹¹⁶ *Ww* 302.

¹¹⁷ *Ww* 305.

Sarcina sociologiei este de a reliefa „adevărata voință”¹¹⁸ a prezentului, care corespunde „substanțialului” epocilor trecute, conceput de Hegel. Scrierile mai noi ale lui Freyer, prezentate la început, referitoare la integrare, sunt ilustrații ale acestei concepții.

Dependența de ontologia lui Hegel și interpretarea greșită, provenită din științele spiritului, a modalității de cunoaștere specifice timpului nostru — adică obținerea unor prognoze relative prin cunoașterea regularităților — au diminuat efectul sociologiei lui Freyer. Ceea ce-i lipsește lui Freyer, conceperea sociologiei ca o problemă proprie întregii epoci moderne, apare cu pregnanță la Tönnies, Plenge și Walther.

În timp ce pentru Freyer sociologia este o interpretare a situației politice a secolului al XIX-lea, ei văd în „sociologia” propriu-zisă, incluzând atât problematica Saint-Simon–Comte-istă, cât și cea a lui Stein–Riehl, o parte a unui context mai mare. Ei indică operațiunile care au fost neglijate de Freyer în îndeplinirea sarcinii sociologice: teoria „pură” și cercetarea inductiv-empirică, dar clarificărilor lor le lipsește (cu excepția lui Plenge) indicarea sensului sociologiei, indicarea legăturii ei cu conducerea statală.

A gândi până la capăt aceste încercări de reformă înseamnă a separa concepția lui Freyer despre raporturile dintre științele realității statale de ontologia și logica lui Hegel și a le gândi pornind de la ontologia și logica proprii dezvoltării moderne —; ele stau, de altfel, și la baza încercărilor lui Tönnies, Walther și Plenge.

§ 10. Locul sociologiei tradiționale în istoria științei modern-occidentale despre realitatea statală

Sugestiile oferite de cele două încercări de reformă ne permit o interpretare a sociologiei tradiționale. Freyer atrage atenția asupra legăturii cu regimurile politice; Tönnies, Plenge și Walther sunt preocupați de structura durabilă a științelor despre realitatea umană și statală în cultura modern-occidentală. Interpretarea aceasta constă în definirea sociologiei tradiționale ca variantă liberală a unei probleme a științelor despre realitatea umană și statală.

Pentru aceasta, va fi schițată aici pe scurt configurația științelor referitoare la această parte a realității în epoca preliberală a feudalismului absolutist și apoi constelația politică din care a luat naștere ipostaza liberală a științelor despre realitatea umană și statală pe care o îmbracă sociologia tradițională în forma ei târzie.

¹¹⁸ *Ww* 307.

După aceea, va fi evidențiat procesul dezvoltării sistemului științelor despre realitatea statală, definitoriu pentru poziția modern-occidentală. Acest proces este obnubilat de temele preferențiale impuse de luptele politice, de configurările amintite, absolutiste și liberale.

Trăsătura caracteristică a cârmuirii statale la începuturile occidentalismului modern a fost considerată, pe bună dreptate, „tehnicitatea absolută”.¹¹⁹ Atât tradiția stărilor, cât și universalismul bisericesc își pierduseră atunci autoritatea, precum mai înainte universalitatea mundană. Construcția statelor moderne este concepută concret-tehnic; nici un fel de valori străine nu se infiltrază în reflecțiile dictate în exclusivitate de „rațiunea de stat”.

Oamenii de stat absolutiști sprijină nașterea unui sistem al științelor despre realitatea statală din două motive: 1. pentru educarea rezervei de cadre din serviciul statului (Schlözer relatează în a sa *Teorie a statisticii* din 1804¹²⁰ despre planul nerealizat al lui Henric al VIII-lea de a crea un „seminar pentru miniștrii de stat”, care trebuia să fie o *Nursery for Ambassadors*. Statistica universitară germană servește aproape în exclusivitate acestui scop și cameralistica este, la rândul ei, în mare parte în concordanță cu el); 2. pentru a se ajunge la desăvârșirea practicilor utilizate de conducerea de stat absolutistă.

Caracteristic pentru acest sistem al științei politice este faptul că el se referă nemijlocit la practica conducerii statale, că învățații se află în legătură nemijlocită cu un principe, că ei creează pentru acesta, chiar dacă, mai târziu, de operele lor se folosesc și alți conducători.

Sistemul științelor politice ale absolutismului cuprinde două părți esențiale:

1. O tehnică a informației despre actualitatea statală în state străine și în statul propriu: „statistica” în sens originar. După ce caracterizează în mod liberal „politica mai nouă” drept politică „care le-a dat domnitorilor dreptul, ba chiar a declarat drept cea mai sfântă datorie a lor, de a-i guverna pe toți, de a se amesteca în toate, de a ordona, de a da dispoziții, de a-i conduce și îndruma pe toți”, Lueder definește în a sa *Istorie critică a statisticii* din 1817, poziția „statisticii” în statul absolutist în felul următor: „*A guverna totul* înseamnă *a ști totul*: aceasta din urmă a fost condiția absolut necesară a celei dintâi; statisticienii au preluat sarcina de a dezvălui, de a destăinui, ba chiar și de a calcula totul”.¹²¹

2. Un inventar de rețete pentru atingerea diferitelor obiective cu privire la stat, „arcana” absolutismului timpuriu, cameralistica, poliția și mercantilismul absolutismului târziu.

¹¹⁹ C. Schmitt, *Die Diktatur*, 9.

¹²⁰ *Op. cit.* 31.

¹²¹ *Op. cit.* 3.

Necesitățile de informare ale statelor moderne țin în primul rând de politica externă. În lumea statelor europene cuprinsă de frământări, în care fiecare stat era înconjurat de dușmani, pentru fiecare principe era de maximă importanță să dețină informații cât mai complete despre puterea celorlalți principii și despre intențiile lor.

Astfel „s-a născut diplomația modernă și o rețea de observare reciprocă, suspicioasă“ (Meitzen).¹²² O dată cu tehnica diplomatică s-au împrumutat de la italieni, și îndeosebi de la venețieni, raporturile trimișilor, „relațiile“. Întreg secolul al XVI-lea este plin de statistici și publicații, care țin cont de necesitatea acută de cunoaștere a „ciudățeniilor statelor lumii“. După nenumărații „Sansovinos“ și „Boteros“ urmează șirul de „d'Avitys“: al „cosmografilor“, al „republicilor elzevirene“.

Conring, căruia i s-a dat prea puțină importanță, face în 1660 încercarea de a sistematiza aceste „notitia rerum publicarum“ și de a enumera sarcinile puse în fața unei analize statale. Dar această activitate ridicată la rangul de știință universitară, și pe care Achenwall sau Schlözer au condus-o la cea mai deplină înflorire, s-a mulțumit să publice „portrete statale“ neutre, care prezentau structura trăsăturilor stabile și erau orientate mai mult spre interesele cercurilor instruite.

Sursa care a alimentat principii cu informația la zi despre fluctuația puterilor străine era diplomația.

Nu s-a ajuns la o sistematizare științifică a informației privind situația propriului stat. Ea a fost obținută abia cu ajutorul birocrăției formate în aceeași perioadă.

Bodin, Obrecht, Sully au făcut propuneri remarcabile privind crearea unor aparate pentru o informare permanentă despre problemele importante cum ar fi: populație, condiții de viață, putere armată ș.a. Aproximativ în secolul al XVIII-lea, aceste mecanisme existau de acum în cele mai importante state europene. Anchetele Parlamentului, apărute tot atunci în Anglia, adaugă alte tehnici de informare, care și-au arătat importanța de-abia în secolul al XIX-lea.

Principiile valorifică știrile furnizate de aparatele informaționale pentru a avansa în realizarea țelurilor statului prin exploatarea posibilităților pe care le oferă situația internațională. În acest scop este nevoie de un inventar al rețetelor arătând cum pot fi folosite cu maximă eficiență constelații apărute pe neașteptate. În Italia și la începutul dezvoltării național-statale absolutiste astfel de indicații și artificii au fost desemnate cu expresia lui Tacitus drept „Arcana“. *Il Principe* al lui Machiavelli este o prezentare a tehnicilor de care are nevoie un principe absolutist pentru a-și menține dominația. *Discorsi* conține o prezentare asemănătoare pentru republici. În decursul secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, statele mai

¹²² Meitzen, *Geschichte, Theorie und Technik der Statistik*, ed. 2, 6.

importante ale sistemului european fiind consolidate și putându-se acorda atenție întăririi economice, financiare, demografice a țării, locul acestor „arcana“, care vizau obținerea și menținerea puterii, a fost luat de *poliția* „eudemonică“ a *securității și prosperității*. Apărută la începutul secolului al XVI-lea în Franța și adusă la culmile ei cele mai înalte prin Colbert în forma *mercantilismului, poliția bunăstării princiare* (A. Oncken)¹²³ s-a răspândit în toate statele europene. Cea mai bună structurare a nenumăratelor indicații mercantiliste au dat-o unii cameraliști germani numiți „mercantiliști“. Datorită lor, cameralistica este introdusă și în universități (în 1727 la Halle și Frankfurt an der Oder, de Friedrich Wilhelm I). Ele devin, aici, *învățătura despre întreaga poliție*, adică despre administrația de stat.

Justi le definește în prelegerea sa inaugurală de la Göttingen ca acele științe care vorbesc despre marea economie a avuției statului sau care oferă regulile potrivit cărora poate fi menținută sau înmulțită avuția generală a unei republici, și cum poate fi ea utilizată rațional în scopul final al fericirii în acea republică.¹²⁴

Tendința de a încerca transformarea științelor camerale dintr-o sistematizare de experiențe practice într-o disciplină care expune pe bază de experiențe tehnici noi, în special ale manufacturii, nu este rară. Leibniz o dorește inclusă în cadrul pregătirilor Academiei de la Berlin: „O astfel de societate electoare nu ar trebui orientată doar spre simplă curiozitate sau dorință de cunoștințe și experiențe neroditoare, ci de la început lucrarea, împreună cu știința, ar trebui orientată spre folos și nu ar trebui să îmbunătățească doar artele și științele, ci și oamenii și țara, agricultura, manufacturile și comerțul, într-un cuvânt, nivelul de trai“.¹²⁵

Din acest sistem s-a păstrat în secolul al XIX-lea foarte puțin. Motivele invocate, atunci când, cu aproximativ 100 de ani în urmă, au fost înlăturate statistica și cameralistica, sunt cunoscute. Ambele ar reprezenta simple practici și nu o știință. Tönnies a atras pe drept atenția în repetate rânduri, că oficiile statistice și statistica oficială nu au încetat să întruchipeze „sensul și spiritul vechii statistici autentice“.¹²⁶ Lorenz von Stein a salvat multe din spiritul și cuprinderea cameralisticii prin concepția sa privind administrația, făcându-le astfel accesibile secolului al XIX-lea (în special prin *Breviar despre știința administrației*).¹²⁷

Rezumând, *se pot identifica următoarele trăsături specifice științelor politice ale absolutismului:*

¹²³ August Oncken, *Geschichte der Nationalökonomie*, 147.

¹²⁴ *Abhandlung von den Mitteln die Erkenntniss in den Ökonomischen- und Cameralwissenschaften dem gemeinsamen Wohl recht nützlich zu machen*, Göttingen, ed. 3.

¹²⁵ Apud G. Cohn, *Die Cameralwissenschaften in zwei Jahrhunderten*, 82.

¹²⁶ *Stat.*, 102.

¹²⁷ *Ed.* 3.

1. *Poziționarea unilaterală într-un anumit stat, activitatea dirijată spre acest stat;*
2. *Încadrarea în activitatea practică de conducere a statului;*
3. *Împărțirea în activitate informațională și în elaborarea unor practici;*
4. *Orientarea exclusivă, în activitatea didactică, spre educarea cadrelor tinere de oameni de stat.*

Sociologia tradițională, a cărei înfățișare a fost prezentată, aparține sistemului liberal de științe cu privire la realitatea statală, care a luat locul sistemului descris mai sus al științelor respective din timpul principiilor absolutiști.

Simpla verificare a „ceasului nașterii“ științelor tradiționale despre realitatea statală arată prezența unui astfel de sistem liberal. Pentru toate, el se situează în jurul anului 1800. Economia națională începe cu Quesnay în jurul anului 1760, sau cu Smith în jurul anului 1776, sau cu Say în jurul lui 1803. De demografie se vorbește din jurul anului 1798, odată cu Malthus, dreptul a luat naștere în jurul anului 1815, cu „școala istorică“, sociologia în jurul lui 1820 cu Saint-Simon, statistica o dată cu Quételet în jurul anului 1885. Înainte se află doar „preistoria“ acestor științe.

Dacă privim intențiile și starea acestor științe la începutul secolului al XIX-lea, observăm aceeași „trinitate“ care a fost remarcată în cadrul sociologiei ultimelor decenii. Economia națională, demografia, statistica lui Quételet sunt inițial în exclusivitate științe „pure“, „formale“.

Dreptul, care începe cu „școala istorică“, este în exclusivitate retrospectiv-empiric. „Sociologia lui Saint-Simon și a lui Comte“ și „știința socială“ a lui Stein sunt inițial în exclusivitate „istorico-filozofico-etice“.

Se poate lesne constata că această trinitate *corespunde fronturilor tensiunilor politice de la începutul secolului al XIX-lea*, caracterizate prin aceea că burghezia liberală s-a impus, fără însă a putea înlătura sau împiedica cu totul pe cei doi adversari ai săi: conservatorii aflați în defensivă și cei nou veniți, socialiștii.

Ed. Heimann a evidențiat această situație, în prelegerea *Importanța sociologico-politică a științelor sociale*¹²⁸, în contextul economiei naționale, al istoriografiei și al sociologiei.

Științele „teoretice“ sunt sprijinite de burghezia liberală care a găsit în dreptul natural și în economia politică ordinea la care se putea referi pentru a lupta împotriva ordinii absolutiste devenite nesatisfăcătoare. (Dreptul natural și economia politică căutau țesutul realității din domeniul general-umanului, aflat dedesubtul oricărei ordini pozitive.)

¹²⁸ E. Heimann, *Sozialwissenschaften und Wirklichkeit*, 1932.

După ce cerințele dreptului natural au pătruns în constituții, economia națională „exactă“ rămâne arsenalul aspirațiilor economice ale burgheziei. Aici, contextul în care se căutau cunoștințe teoretice se pierde de cele mai multe ori.

Ideea unei conduceri științifice a realității statale, care a dus la reliefaarea unui „ordre naturel“, nu-i surăde burgheziei care vrea să valorifice, prin liberă inițiativă, stăpânirea naturii obținută prin intermediul științelor modern-activiste despre realitatea fizică.

Științele istorice sunt sprijinite de poziția conservator-restauratoare, orientată împotriva novatorilor liberali, pe baza constatării specificului individual al popoarelor și timpurilor și a dependenței prezentului de trecut și de originar (Montesquieu a promovat cu deosebire activitatea acestora), ca și descoperirea socialului (prin scoțieni). Poziția mai sus amintită afirmă netransmisibilitatea orânduirilor create în țări străine, necesitatea de a păstra propria tradiție, greșeala individualismului.

Reflections on the Revolution in France a lui Burke a dat semnalul pentru începerea acestei apărări. În școala istorică se instituționalizează această concepție care ignoră prezentul și studiază, în schimb, geneza instituțiilor. Nimic nu poate fi schimbat. Totul are o devenire. Tot ce poți să faci, este să vezi cum s-a produs fiecare devenire în parte. Spre sfârșitul secolului, după consolidarea burgheziei liberale, această poziție, de care nu mai are nevoie nici o putere politică importantă, se legitimează în universități declarându-se reprezentantă a empiriei și, ca atare, știința corespunzătoare secolului al XIX-lea, și opunându-se teoriei pure, exacte, „constructiv-naturale“ (mai ales ca economie națională istorică). Ea convine regimului liberal, deoarece corespunde cerinței de modernitate și deoarece, din cauza retrospectivității ei, nu ambiționează să se amestece în făurirea prezentului.

Poziția istorico-filozofico-etică a fost dezvoltată de către criticii regimului liberal, care s-au folosit în acest scop de interpretarea istoriei dată de Condorcet (luând ca punct de plecare filozofia creștină a istoriei) și de cea idealistă, în special de cea hegeliană. Filozofia istoriei a lui Saint-Simon și aceea a lui Comte caută acel „ordre positif“ care se apropie cel mai mult de „ordre naturel“ al lui Quesnay. Acest „ordre positif“ e menit să încheie era critică, al cărei punct culminant a fost Revoluția franceză de la 1789.

În Germania iau naștere, prin răsturnarea filozofiei hegeliene a istoriei, socialismul de stat și marxismul. La începuturile ei, sociologia, ca și „teoria socială“, este revoluționar-antiliberală. Mai târziu capitulează și ea, asemenea școlii istorice, în fața liberalismului și doar o parte a ei mai rămâne activă pe tărâm filozofico-istoric. Spencer a dezvoltat o apologie filozofico-istorică a regimului liberal. Școala istorică a economiei naționale impune și în sociologie o direcție empirică menită să înregistreze doar fapte împlinite. Ia naștere și o „sociologie pură“ care se consideră drept scop în sine, la fel ca și economia națională.

Spre sfârșitul secolului există astfel în fiecare știință corespondențe ale acestor trei poziții politice. Întrucât a triumfat, liberalismul determină sensul științelor despre realitatea umană și statală. El obișnuiește să apeleze la acea „unică” știință despre realitatea umană și statală atunci când este vorba de a motiva propria-i poziție, dar și pentru a nu se lăsa deranjat de activitatea ei în savurarea libertății obținute.

E bine, desigur, să existe științe despre realitatea statală, dar ele nu trebuie în nici un caz să ajungă la o activitate asemănătoare cu cea din științele raționale despre natura fizică. Îndepărtarea acestor științe de la poziția rațional-activistă o dată cu canalizarea lor spre o interpretare criptoplatonică a sensului propriei activități și autonomizarea pluralistă, descrisă în cazul sociologiei, reprezintă calea pe care s-a putut ajunge la acest rezultat.

Hasbach s-a referit în importanța sa lucrare despre „bazele filozofice generale ale economiei politice întemeiate de Quesnay și Smith” la „legătura ideilor politice și sociale dominante cu stările politice și sociale ale epocii”. În acest sens, ideea lui Schopenhauer, potrivit căreia voința și-ar crea intelectul spre a-i sluji, ar fi o intuiție excelentă. Căci există un mecanism specific de căutare a unor idei noi despre realitatea umană și statală. „Vor domina noi idei politice sau sociale, atunci când noi stări politice sau sociale vor provoca permanent nemulțumirea unui întreg popor sau a unei părți preponderente a acestuia, sau atunci când toate stările nu mai corespund cerințelor și necesităților sporite ale oamenilor”. Cei nemulțumiți au atunci nevoie de ideologii. „Pentru a se autojustifica, pentru a avea o bază legală a transformării, firea omului are nevoie de o dovadă că dreptatea a fost încălcată. În acest scop, rațiunea creează teorii și doctrine”. Ele sunt, de cele mai multe ori, reluarea unor idei potrivite mai vechi. „Ceea ce a dormitat multă vreme în cărți vechi se trezește la viață nouă atunci când găsește teren fertil”. Prea multe exigențe nu sunt puse la lucru. „Doctrinile conving ușor, atunci când ele demonstrează, ceea ce dorim. Cine este de acord cu consecințele, acceptă cu plăcere premisele”.¹²⁹ Din lucrarea lui Gierke, *Johannes Althusius și dezvoltarea teoriei de drept natural al statului*, ne putem face o imagine despre sensibilitatea gândirii politice chiar și față de mișcările cele mai superficiale ale orânduiriilor statale.

După cele expuse mai sus, nu se poate nega faptul că și științele informaționale despre realitatea umană și statală depind de evoluțiile din orânduirea socială respectivă. Totuși într-o măsură mai mică decât doctrinele constituționale care servesc aproape în exclusivitate scopuri integrative și cu restricția, în cazul lor, că tematicile de predilecție „nu sunt scoase din liniștea bibliotecilor în viața publică”, ci din rezultatele funcționării autonome a acestor științe în respectiva

¹²⁹ Hasbach, *Die allgemeinen philosophischen Grundlagen der von François Quesnay und Adam Smith begründeten politischen Ökonomie*, 54–55.

cultură. Tematica de predilecție a sociologiei în epoca liberală nu este scoasă arbitrar din arhiva doctrinelor, ci reprezintă selectarea și sprijinirea unilaterală a unei operațiuni parțiale din dezvoltarea sociologiei rațional-activiste, corespunzătoare unei atitudini moderne.

Complexitatea acestui domeniu al realității a făcut ca întrebarea privind specificul teoriei acestei realități să fi ajuns poate abia acum în pragul unui răspuns.

Toate interpretările succesive, și de multe ori opuse, ale acestei realități din ultimele trei secole sunt, privite în adevărata lor lumină, contribuții la elucidarea problemei menționate. Acest lucru e valabil de la încercările de a stabili o mecanică socială, trecând prin demonstrarea aroganței statului de către Machiavelli, Bodin și Hobbes, la reliefarea scoțiană a părții afective, iraționale a realității umane și statale și a naturii ei sociale, la indicarea individualității sale locale și istorice de către Montesquieu, până la înțelegerea faptului că ea conține elemente de devenire istorică și la reliefarea regularităților pe care le prezintă, dacă o privim în perspectiva numerelor mari. Există foarte mult adevăr în afirmația lui Jaspers după care corespondența legilor din științele naturii s-ar fi obținut în științele spirituale de-abia în zilele noastre: „Rolul teoriei (clarificat de Galilei pentru științele naturii) îl joacă în științele spirituale tipul ideal al lui Weber“.¹³⁰

Principii absolutiști s-au folosit de cunoștințele acumulate de atitudinea modernă pregătită să întreprindă experiențe de orice fel. Cu ajutorul lor, ei au obținut o administrare excelentă a statelor lor. După victoria burgheziei liberale au fost sprijinite studiile despre teoria realității statale, dar contextul, în cadrul căruia trebuia întrebuițată această teorie, a fost pierdut din vedere.

Păturile care au devenit beneficiarii regimului liberal au neutralizat științele despre realitatea umană și statală, după cum s-a arătat, confiscându-le pentru căutarea acestei teorii și transformându-le în știință „formală“, pură.

Dacă astfel o bună parte a rezultatelor acestei munci a devenit expresia directă a epocii liberale, căzând în desuetudine o dată cu aceasta, totuși partea esențială a acestor teorii rămâne de maximă importanță și pentru epocile „postliberale“, cu condiția ca aceste teorii să fie așezate într-un context adecvat, adică în aparatul științei informaționale rațional-activiste despre realitatea umană și statală. Aceasta cu condiția ca epocile amintite să nu fi lăsat în urma lor civilizația occidental-modernă, rațional-activistă — ceea ce nu este cazul la popoarele contemporane, care-și pot menține existența doar printr-o întărire a acestei atitudini.

În cazul științelor informaționale despre realitatea umană și statală nu este posibilă îndeplinirea menirii care le revine în civilizația occidentală originară, fără

¹³⁰ Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, 78.

a ține cont de toate rezultatele politicii consumate. Problema este în momentul de față de a nu abandona, în cursul înlăturării tematicii liberale preferențiale a științei „formale“, o parte esențială a științelor informaționale despre realitatea umană și statală, corespunzătoare civilizației noastre. Iar sarcina e acum de a transpune în fapte aceste științe informaționale despre realitatea umană și statală.

IV. CONFIGURAȚIA MODERNĂ RAȚIONAL-ACTIVISTĂ A ȘTIINȚEI DESPRE REALITATEA STATALĂ ȘI ACTIVITATEA DE INFORMARE

§ 11. Bazele științei rațional-activiste despre realitatea statală

Selecția din știința despre realitatea umană și statală, corespunzătoare atitudinii rațional-activiste, modern-occidentale, pe care o reprezintă sistemul liberal al științelor despre om și stat își găsește întemeierea filozofică în filozofia idealistă (în special în filozofia lui Hegel). Concepțiile de bază ale acestora și-au păstrat valabilitatea, așa cum a arătat Freyer, în cazul ontologiei existenței statale, chiar și după prăbușirea ei, datorită concordanței cu atitudinea caracteristică epocii liberale. În momentul de față, trebuie să se treacă la distrugerea acestei concepții de bază. Dar se poate obține claritate numai dacă se evită înlocuirea dogmaticii și apologeticii filozofice a epocii liberale din dezvoltarea modernă prin apologetica și dogmatica perioadei actuale și dacă se realizează *pătrunderea spre baza comună a tuturor etapelor dezvoltării moderne*.

Ideea centrală a motivației idealiste a dezactivării liberale a științelor despre realitatea umană și statală constă în combinarea afirmațiilor că: 1) realitatea ar fi fixată odată pentru totdeauna și că ar fi accesibilă oamenilor până în profunzimile ei ultime. („Că din cele întâmplare pot fi deduse toate lucrurile aflate“ — spunea Gehlen)¹³¹; 2) cunoașterea ar fi un comportament total, suficientă sieși, reprezentând „situația umană de bază“; 3) calea pentru a ajunge la cunoaștere ar fi contemplarea și deducția din aceasta precum și faptul că noțiunile sunt o redare a existenței.

Atitudinea din care s-a dezvoltat civilizația modernă occidentală, din care s-au născut realizările omenirii moderne în domeniul naturii și a cărei adoptare conștientă și față de realitatea omenescului și a statului pare acum singurul mijloc pentru ca popoarele să reziste în epoca noastră, are ca bază o altă metafizică și etică. Lumea este dinamică, niciodată în întregime cognoscibilă. Experiența este singura cale spre a o cunoaște; noțiunile, cuvintele și cristalizările experiențelor

¹³¹ *Der Idealismus und die Lehre vom menschlichen Handeln*, 275 și 273.

anterioare sunt simple chei. Știința poate da doar repere valabile în mod relativ pentru autoafirmarea activă a oamenilor și popoarelor în mediul lor. Poziția teologico-tradițională se prelungește încă mult timp în secolul al XX-lea prin intermediul intelectualismului idealist pentru că acesta este „teodiceea“ secularizată, iar etica sa este acceptare secularizată și frică de Dumnezeu. De-abia prin regândirea, necesară acum, a științelor și filozofiei despre omenească și statul se adoptă și față de realitatea omenească și statală acea atitudine a existenței eliberată de toate tradițiile și devenită autonomă, pornind de la care a fost construită lumea în care trăim.

Exprimată polemic, trăsătura de bază a atitudinii moderne este cuprinsă în gândul despre „*preeminența acțiunii*“. Atitudinea modern-occidentală este activistă. Grandoarea ei rezultă din acceptarea poziției fundamentale a omului, a existenței sale într-o lume inexplicabilă și a necesității permanente de confruntare cu aceasta. Știința, ca experiență instituționalizată, verificată rațional, cu privire la obiecte disparate și funcții complicate este un mijloc al acestei afirmări în mediul înconjurător. Ea arată căile care duc la realizarea anumitor aspirații. Așa cum esența atitudinii creștine din Evul Mediu a fost exprimată prin metafizică, tot așa esența atitudinii moderne, activist-rațională poate fi exprimată doar de o etică nici idealistă, nici intelectualistă.

Întrucât în filozofia intelectualistă modernă se prelungește filozofia medievală, iar idealismul de la începutul secolului al XIX-lea a accentuat prin restaurație această persistență, formularea și conștientizarea acestei poziții, din care de secole provine aproape tot ce înconjoară viața noastră, rămâne încă o problemă deschisă.

Și filozofia moștenită de noi — baza sociologiei tradiționale descrise aici —, a soluționat problemele prin autonomizări pluraliste.

„Teoria cunoașterii“, „logica“, „psihologia“, „ontologia“ se prezintă ca niște discipline separate, fără legătură între ele.

În prim planul problemelor rămase neelucidate se situează însă relația dintre cunoaștere și acțiune, dintre științe și viața activă. De fapt, n-a existat în filozofia tradițională o etică menită să fundamenteze configurația liberală a științelor despre realitatea umană și statală, ci doar un înlocuitor provizoriu cu acest nume (știința realității fizice s-a emancipat, în raport cu această filozofie pentru că prezenta trăsături total diferite și pentru că, datorită practicii ei sigure, și-a putut elabora baza printr-o filozofie proprie). S-au avut în vedere doar „acțiuni etice“. În această situație, acțiunea apărea ca realizare a unor valori etice date dinainte, în luptă cu opozițiile provenite din propria intimitate și din lumea înconjurătoare. Dacă s-a ținut cont vreodată de funcțiile nenumărate pe care le presupune viața, și unde acțiunile etice în luptă cu conștiința constituie doar rare excepții, schema teologică a ascultării poruncilor revelate cândva, ale moralei creștine, a fost modificată

și prelungită în eternitate, distingându-se doar autoritățile de proveniență a valorilor care trebuiau realizate: când decide dreptul sau morala, când știința sau o autoritate ierarhică.

Totuși, au fost menținute, pentru toate aceste izvoare și statute, majestatea legiuitorului divin sau a vizionarului legilor divine. A fi activ în domeniul științific, înseamnă, în această perspectivă, un fel de viață superioară, cu mult deasupra muritorilor de rând. Această interpretare a simplificat excesiv structura acțiunii, considerând-o doar executare subalternă a unor reguli. Ea se aplică, într-adevăr, repetărilor (o situație este rezolvată prin subsumarea la un model preexistent) și executării de ordine, dar nu și acțiunilor unde se întâlnesc situații neprevăzute, nereglementate. Prin această interpretare se ocolește problema primei luări de poziție față de o nouă situație, problema cum ajunge superiorul să formuleze ordinul, legiuitorul să dea o lege, guvernul un decret, cum ajunge știința să elaboreze un procedeu aplicabil.

Privind sarcina drept transcendentă sau cel puțin preexistentă, sunt trecute cu vederea operațiile care duc, în cazul multor acțiuni, la stabilirea sarcinii. În timpurile noastre, în care toate valorile sunt puse la îndoială, puțini sunt cei atât de bine anorați într-un sistem de norme încât să nu trebuiască să-și caute ei înșiși norma acțiunii lor. Situația aceasta de a nu putea acționa exact în conformitate cu normele existente este permanentă și cu deosebire evidentă în cazul acțiunilor referitoare la stat. Însuși Hegel a exprimat excelent acest punct de vedere, firește, fără a modifica ontologia opusă, din care derivă propria lui interpretare a realității umane și statale: „Fiecare epocă are circumstanțe atât de specifice, este o stare atât de individuală, încât în cadrul ei trebuie hotărât pornind de la ea și nicicum altfel. În aglomerația întâmplărilor lumii nu ajută un principiu general, nici amintirea unor circumstanțe asemănătoare, pentru că o amintire palidă nu are putere în comparație cu vivacitatea și libertatea prezentului“.¹³²

„Etica“ tradițională este dată în perspectiva cunoașterii, a gândirii. Ea întemeiază primatul cunoașterii într-un mod agreabil, asigură celor care se ocupă de știința realității umane și statale o viziune confortabilă despre însemnătatea acesteia, doar că este inexactă. Sarcina gândirii nu poate fi determinată pornind de la gândire. Punctul de plecare trebuie fixat mai jos. El poate fi identificat, după cum am spus, doar plecând de la afirmarea omului în lume, care se produce încă înainte de deosebirea dintre cunoaștere și acțiune. Maurice Blondel a observat, pe bună dreptate, că orice știință, orice filozofie, care nu pătrunde „à l'intersection du connaître et du faire“, rămâne „dupe de faux semblants“¹³³; singurul punct de

¹³² Hegel, *Geschichtsphilosophie*, Reclam, 39.

¹³³ Blondel, *L'Action*, 422.

plecare nu numai pentru conduita vieții individului, ci pentru orice activitate, este plecarea de la biologie.

Doar plecând de la ea, inteligența și cunoașterea pot fi situate. (Expunerea lui Scheler privind „poziția omului în cosmos“ este totuși o apărare a premiselor teologice — cu toate că ia atitudine împotriva restrângerii la uman și, în cadrul umanului, la sufletesc-spiritual — prin separarea foarte abruptă a spiritului de instinct, a speciei umane de celelalte specii de vietăți. Înseși interesele teologice ale lui Scheler împiedică extragerea unor explicații privind organicul în vederea regândirii unor probleme filozofice.) O apreciere chibzuită a dat-o Goldstein în lucrarea sa *Construcția organismului* (1934), în capitolul *Spirit și viață*, unde este discutată și critica lui Cassirer la adresa lui Scheler. Cercetarea lui Legewie despre „organism și mediul înconjurător“,¹³⁴ care continuă concepțiile lui Uexküll, ne pare a fi punctul de plecare esențial al unei doctrine despre existența omului și a mediului său, — în fapt baza oricărei reflecții despre sarcinile științei. Concluzia lui Legewie este că activitatea și cunoașterea sunt aspecte izolate ale unui proces unitar: existența omului în cadrul mediului său. Știința este o parte componentă superspecializată a acțiunii inteligenței. Aceasta este, la rândul ei, o specializare la cel mai înalt nivel a funcțiilor sistemului nervos central, care îndeplinește în organism sarcina de a obține satisfacerea imboldurilor sistemului vegetativ prin includerea în mediul înconjurător.¹³⁵

Funcția sistemului nervos central și a acțiunilor instinctului și ale inteligenței — derivate din el prin specializare și aflate într-o continuă devenire — este una mediatoare. Avem de-a face cu o „ipostaziere“ neîndreptățită, atunci când i se atribuie „sistemului nervos central și psihicului legat de acesta“ caracterul maximei performanțe.

Dacă studiem autoafirmarea activă a omului, plecând de la această analiză a procesului impunerii în lumea înconjurătoare a viețuitoarelor, atunci observăm că acționăm nu numai cu privire la noi și la semenii noștri, așa cum arată schema „acțiunii morale“, ci și cu privire la viețuitoarele de alte specii, atunci când le îngrijim, vânam, exterminăm ș.a.m.d. și cu privire la natura neînsuflită, când cultivăm plante, extragem minereuri, utilizăm forțe ș.a.m.d.

O formă deosebită de fapte reale, față de care oamenii acționează activ sau pasiv, sunt asociațiile de oameni, înainte de toate statul, a căror existență reprezintă o condiție a supraviețuirii speciei umane în lumea ei înconjurătoare.

¹³⁴ Legewie, *Organismus und Umwelt*, in *Arbeiten zur biologischen Grundlegung der Soziologie*, I.

¹³⁵ *Op. cit.*, 10.

Întocmirea unui tabel de date apte să frâneze sau să favorizeze impulsurile oamenilor și în funcție de care se acționează reprezintă o premisă pentru o *doctrină generală a acțiunii*.

Prin toate acțiunile sale, omul trebuie să facă față situației în care se află. (Autorul urmează aici sugestia din scrierile și prelegerile lui Gehlen referitoare la importanța acestei situații pentru elaborarea unei doctrine a acțiunii.) Omul s-a rătăcit într-o pădure și are nevoie de hrană. El are nevoie de apărare în fața capriciilor vremii și are la îndemână crengi și frunziș veșted. El stă în fruntea unui popor a cărui dezvoltare este stânjenită. În primul caz, omul va culege fructe, va vâna poate; în al doilea caz, își va construi un adăpost; în al treilea caz, își va apăra pe cale diplomatică sau războinică poporul pe care-l conduce. Descompunând rezolvarea unei situații, putem identifica mai multe momente. Un prim moment este *orientarea* în respectiva situație și posibilitatea de a satisface necesitatea care ne impulsionează. Un al doilea moment îl constituie *decizia* asupra celei mai bune posibilități dintre cele existente. Având în vedere diferența de viteză, este preferabilă culegerea fructelor și ciupercilor, decât alergarea după vânat. Un al treilea moment: *impunerea* a ceea ce s-a hotărât; în acest caz este decisiv să-ți utilizezi la maximum propria putere. Succesul sau insuccesul arată dacă ne-am orientat bine, dacă am decis corect și dacă ne-am angajat total pentru realizarea dezideratului.

Zestrea obișnuită de experiență este suficientă pentru a fi la înălțimea situațiilor impuse de viața cotidiană, adică pentru a te orienta în ele, a decide și a face față. Multe dintre situațiile acestea sunt rezolvate automat, în virtutea obișnuinței. „Se știe“ cum trebuie să se procedeze pentru a lămurii situațiile. Multe dintre ele se rezolvă ducând la îndeplinire dispozițiile date de superiori.

În cazul acțiunilor care vizează situații mai complicate, rezerva de experiențe existentă nu este suficientă. Pentru acestea este nevoie de dobândirea unei rezerve de experiențe speciale.

Felul cum se vânează, se pescuiește, se domesticesc animale, se cultivă pământul se exersează în ucenicia fiecărui meșteșug, la fel modul cum pot fi folosite anumite substanțe pentru îndeplinirea unor scopuri umane. Activitățile care necesită o zestre deosebită de experiențe sunt exercitate în asociațiile umane prin diviziunea muncii. Acela care a hotărât că are nevoie de o casă proprie nu va învăța toate tehnicile prelucrării pământului, a lemnului, a pietrei ș.a.m.d., care sunt necesare pentru a ridica o casă, ci va tocmi contra cost acei oameni care s-au pregătit anterior să presteze astfel de lucrări.

În urma diviziunii muncii, activitățile oamenilor au devenit o rețea foarte complexă. Locuitorii unui cartier, ai unui sat sunt legați între ei, dar sunt legați și de locuitorii altor cartiere, sate, orașe, popoare, depind de ei. Fiecare om își satisface necesitățile sale nemijlocite pe căi ocolite, apelând la experiențele speciale necesare pentru desfășurarea unei anumite activități din ansamblul acțiunilor

umane. Aici este nevoie de o și mai accentuată diviziune a muncii: există profesii întregi a căror sarcină exclusivă este de a orienta; profesii întregi care elaborează hotărâri; o serie de profesii care execută hotărârile luate.

În timp ce în cadrul impunerii unitare, nedisociate în lume, omul nu vede decât ceea ce corespunde sau nu necesităților sale, nu vede decât această corelație, orizontul profesiunilor specializate pe orientare este unul foarte larg, înclinat să evalueze mediul înconjurător, „posibil în genere“ pentru om (Uexküll).

Deprinderea la care s-a ajuns prin îndeplinirea acestor sarcini parțiale este transmisă de la o generație la alta, se extinde și la alte state.

Însăși orientarea, un moment al afirmării omului în lume, necesită, dacă se execută cu o exigență sporită, un întreg sistem de mijloace.

Sistemul mijloacelor de orientare cu privire la realitatea umană și statală a fost desprins — în configurarea liberală a sistemului științelor — de funcția sa de a fi mijloc de orientare pentru cei care decid asupra acțiunilor privitoare la stat, a fost practicat pentru sine și a fost prezentat ca expresie a esenței realității umane și statale.

De ce sunt necesare aceste mijloace, care sunt caracteristicile lor, care este randamentul lor — aceasta este întrebarea la care încearcă să răspundă *metafizica* și *logica*. Ele cercetează natura faptelor care frânează sau favorizează necesitățile oamenilor, adică natura mediului înconjurător precum și căile și mijloacele orientării umane, pentru a face vizibile limitele orientării și pentru a valorifica pe deplin posibilitățile ei. Trebuie să ne îndreptăm acum atenția spre metafizica faptelor umane și statale și spre orientarea logicii corespunzătoare acestora, dacă vrem să smulgem științele despre realitatea umană și statală din capcana liberală.

Comparând analizele existente ale realității statale cu experiențele dobândite despre ea, ajungem la concluzia că ele sunt unilaterale. Concepția deterministă, care interpretează realitatea statală cu ajutorul ideii de cauzalitate ca pe o succesiune în care ceea-ce-este este determinat în chip definitiv, în conformitate cu niște legi eterne de ceea-ce-l-a-precedat, nu ține cont de faptul că realitatea statală în existența ei în timp nu se schimbă pur și simplu, ci evoluează în cadrul unei anumite configurații, că este desfășurarea unui lucru preformat. De altfel, această concepție este criticată și prin recurs la ideea evoluției. Față de o asemenea concepție a existenței în timp a realității statale se obiectează că nu ține cont de libertate, care nu poate fi totuși negată. Existența umană și statală nu se derulează ca o configurație preformată; fiecare participă, în decursul vieții sale, la modelarea ei, oamenii de stat intervin în viața statului. În felul acesta, realitatea statală nu este total determinată de influențe exterioare și nici nu este desfășurarea unei configurații preformate. Ea nu este numai desfășurarea acesteia sub influența efectelor exterioare, ci este desfășurarea unei configurații preformate care oferă posibilitatea intervențiilor libere, provocate de influențe externe. Realitatea statală este relativ

indeterminată. Dacă este așa, atunci viitorul ei nu poate fi niciodată prevăzut. Ar putea fi prevăzut numai dacă esența ei ar fi exprimată în totalitate de ideea determinăției și a evoluției. Orice afirmație despre viitorul unui anumit fapt este făcută pornind de la presupuziția că acesta se va dezvolta de acum încolo fără salturi spontane, fără adăugarea de lucruri noi și, ca atare, este din ce în ce mai puțin relevantă.

Ceea ce-i stă în putință omului, într-o asemenea configurație a realității statale, cu privire la orientarea sa nu va fi deci o percepere intuitivă a viitorului, în sensul filozofiei istoriei, ci doar o *anticipare* relativă, obținută prin operații complicate.

Dintre cele șase elemente care apar în dezvoltarea temporală a realității umane și statale doar ultimele trei pot fi aproximativ conturate:

- 1) spontaneitatea respectivei configurații;
- 2) influența configurațiilor spontane cu care ea ajunge în coliziune;
- 3) desfășurarea individuală a unor influențe cauzale de un tip sau altul;
- 4) dezvoltarea medie a configurațiilor respectivului tip;
- 5) desfășurarea medie a influențelor cauzale ale respectivei specii;
- 6) trecutul respectivei configurații, adică felul cum a preluat până acum dezvoltările și influențele tipice și consecințele dezvoltării și influenței de până acum.

Prin interferența acestora din urmă se poate hotărî ceva în privința primelor trei.

Dacă vrem să determinăm cum se va comporta un individ sau un stat sub influența unei anumite înrâuriri din afară, atunci trebuie să știm cum se comportă indivizi sau state de tipuri cât mai apropiate de cele în cauză în fața unor înrâuriri similare și apoi să constatăm, prin studierea trecutului respectivei configurații, care dintre desfășurările tipice ale acestei înrâuriri exclude comportamentul de până acum al respectivului individ sau stat.

Pentru a face posibilă o orientare perfectă a omului în privința realității umane și statale este necesar să se stabilească dezvoltările tipice ale tuturor configurațiilor (de oameni, state, asociații ș.a.) și desfășurarea tipică a tuturor influențelor cauzale, este necesară cunoașterea maximă a dezvoltării de până acum a faptelor asupra cărora vrem să fim edificați privind comportamentul lor viitor. Prima dintre aceste cerințe o împlinește cunoașterea „formală“, „pură“, în măsura în care corespunde esenței sale. A doua o împlinește o cercetare bine condusă, empirică-inductivă, care deslușește efectele faptelor anterioare în cele prezente. Lui Max Weber îi revin mari merite în privința clarificării acestei prime sarcini în epoca noastră. Ideile sale, privite adeseori, în sensul poziției retrospectiv-contemplative a școlii istorice, doar ca mijloace ale istoriografiei, trebuie puse în slujba sarcinii de a înlesni orientarea în privința lucrurilor care urmează să aibă loc.

Perfecționarea statisticii și a tehnicii cercetării oferă posibilitatea perceperii edificatoare a celor petrecute până acum și a celor prezente.

Această construcție a realității statale circumscrie configurația logicii corespunzătoare atitudinii rațional-activiste față de realitate. Sarcina principală a noțiunilor nu este de a fi concrete, de a fi copii ale esenței realității, așa cum considera concepția idealistă asupra realității. Doar dacă realitatea statală este dezvoltarea unei configurații preformate, are sens să ceri noțiunii să cuprindă, ca într-un vas, o imaginară lege a esenței configurației respective. Dacă vrem să dobândim, în cadrul unei realități statale relativ interdeterminate, cunoștințe care să înlesnească o activitate rațională, noțiunile capătă un alt sens. O astfel de realitate nu poate fi niciodată cuprinsă în întregime de noțiune.

În cadrul ei nu se mai face abstracție de rolul noțiunilor și al cuvintelor de a fi mijloace pentru exprimarea unei constatări, de rolul lor de a fi instrumente pentru deslușirea unor situații noi. Prima sarcină a noțiunilor este de a formula configurații și desfășurări tipice, ceea ce reprezintă, de fapt, o adâncire a serviciului pe care-l realizează limba obișnuită. A doua lor sarcină este de a servi ca vehicul de prezentare a orientărilor stabilite.

Concepția despre știință corespunzătoare acestei atitudini activiste arată în multe privințe altfel decât în interpretarea ei liberală. Știința nu este contemplare, „cunoașterea esenței“ în accepțiunea lui Scheler și, ca atare, nici nu este universală. Întrucât știința este parte componentă a confruntării unor oameni concreți, a unor popoare concrete, cu lumea în care trăiesc, ea nu este o concepție care s-ar afla deasupra antagonismelor dintre indivizi și dintre popoare. Nu există „știință“, ci doar știința diferitelor popoare. Știința este un mijloc al autoafirmării acestor popoare în lume, la fel ca puterea lor fizică, militară, caracterul lor ș.a.m.d.

Știința are întotdeauna o poziționare politică și este legată de această poziționare. Ea privește totul din acest punct de vedere, punându-se în slujba poporului al cărui serviciu profesionalizat de orientare și al cărui administrator de experiență sistematizată este. Știința este universală într-o altă privință. Raportarea la realitate, metodele întrebuițate sunt peste tot aceleași. La fel și mijloacele esențiale cu ajutorul cărora se ajunge la orientarea în cadrul realității. E ca în războaiele dintre popoare la fel de raționalizate: adversarii se folosesc de aceleași arme, adoptă aceeași tactică de război. Știința este unul dintre mijloacele cu ajutorul cărora se afirmă entități iraționale: anumite grupări, popoare.

Acest lucru a fost trecut cu vederea pentru că în epoca liberală s-a dat uitării *caracterul de mijloc al cunoașterii* realității umane și statale și pentru că știința a fost practică de dragul științei.

Paradoxul în cazul științelor realității statale constă în prezent în faptul că aceste științe ale unui anumit popor vor fi cu atât mai rodnice pentru statul respectivului popor cu cât se vor întrebuița mai mult mijloacele supranaționale. La o

conducere cât mai riguroasă a acestei realități duce doar acea orientare care ajunge la prognoze prin aplicarea cunoștințelor existente referitoare la regularități (noțiuni „formale“, analize „fenomenologice“); tot așa și planificarea care folosește ca mijloace procedee obținute prin inversarea unor astfel de regularități pentru a ajunge la obiective definite ca posibile. Regularitățile însă, sistemele de construcție și desfășurare date de „arhitectura“ speciei umane, sunt comune întregii specii umane în măsura în care sunt generale, dar nedeterminate; iar în măsura în care sunt mai puțin generale, dar mai determinate rămân încă valabile pentru tipuri întregi de oameni și popoare. Elaborarea unicului și individualului unui anumit om, unui anumit popor, propagată de către școala istorică, este totuși retrospectivă și chietistă, cu toate că pare inițial a corespunde mai bine tendințelor de separare activistă; cu ajutorul ei pot fi construite mituri care să ducă la întărirea poporului, dar nu se poate obține o autoafirmare în viitor.

Pentru aceasta, se impune utilizarea aceluși mijloc formal, în mare măsură supranațional, al regularităților generale.

Natura realității statale, potrivit căreia destinele unui popor nu depind numai de îndeplinirea posibilităților sale latente, ci și de măsura în care fiecare popor cu care intră în contact se realizează pe sine, are drept urmare faptul că viața unui popor nu se desfășoară în întregime într-un cadru preconizat. Nici o previziune, chiar și aceea a minții celei mai luminate, nu poate fi mai mult decât un enunț privitor la obiectivul la care s-ar putea ajunge dacă nu ar mai interveni între timp nici o variabilă nouă. După câteva decenii, realitatea va fi atât de schimbată, încât doar sensul cel mai general al afirmațiilor — eventual indicarea tendinței — își va mai păstra poate valabilitatea.

Restrângerea sociologiei la o gândire „tactică“, propusă de Freyer, echivalentă cu privilegierea sesizării intuitive a ideilor directe în raport cu cercetarea empirică a respectivei constelații, ar fi îndreptățită doar dacă existența popoarelor ar fi desfășurarea unor destine prestabilite.

Deoarece pleacă de la Lorenz von Stein, ea preia și povara ontologiei idealiste (deosebirea evidentă dintre lucrările *Pallas Athene*, în care se încearcă o fenomenologie a regimului politic, și *Sarcinile prezente ale sociologiei germane*, unde se urmărește reînnoirea unei tradiții, constă tocmai în deosebirea dintre ontologia idealistă, conservată prin intermediul lui Lorenz von Stein, și ontologia activist-indeterministă la care conduce analiza excepțională din *Pallas Athene*).

Dacă viitorul ar fi previzibil, ar fi de ajuns ca un ochi profetic să stabilească obiective îndepărtate, iar toți urmașii să modifice, cât mai repede, în lumina acestor obiective starea prezentă. În acest caz, a informa despre realitatea socială ar însemna (cum s-a întâmplat în cazul sociologiei germane) mai întâi o viziune

profetică și, mai apoi, după ce aceasta s-a împlinit, verificarea empirică. Ar exista atunci tot atâtea sociologii câte state și perioade de glorie în istoria lor.

Informarea asupra realității statale are însă o construcție cu mult mai complicată, deoarece realitatea lumii statale nu este de această natură, ci este relativ nedefinită, indeterminată. Ţelurile îndepărtate, zărite de firile profetice, precum și stările prezentului constatate pe cale empirică, prognozele și diagnosticele, sunt corelate în cadrul realității statale, ambele sunt formulate cu ajutorul tipurilor de construcție și de succesiune deduse din întâmplări trecute și fixate în noțiuni formale pure. Prognozele sunt interpretări ale efectelor unui prezent, făcute pe baza unor tipuri relativ generale, prin comparație cu urmările unor stări asemănătoare în alte epoci, în țări străine, în culturi străine. Prognozele nu sunt niciodată categorice, deoarece aceste tipuri nu corespund decât parțial stărilor prezente, ca urmare a diversității circumstanțelor, a locului și timpului evenimentelor.

Grupurile care luptă pentru conducerea politică le pot lua drept țeluri și vor dobândi dominația asupra poporului, dacă aceste prognoze promit soluționarea unor inconveniente concepute cu acuitate ca atare. (În cele din urmă însă, dominația este dobândită doar ca urmare a garanției pe care o oferă o anume grupare, care intenționează să cucerească dominația, că ea va îndeplini în cea mai mare măsură una sau alta dintre aspirațiile omului: libertatea, egalitatea, dreptatea. Ţelurile politice: democrație, socialism, o existență istorică demnă de înaintași, sunt concretizări ale acestor tendințe general-umane.) Nici măcar aceasta nu le eliberează de relativitatea lor. Ce-i drept, conducătorii politici modelează regimul real al poporului lor potrivit cu propriile lor țeluri. Dar și țelurile pronosticate sunt transformate pe neobservate, corespunzător circumstanțelor. În măsura în care nu se reușește apropierea realității de prognoza devenită țel politic, „intensitatea utopică“ (Mannheim) a țelului politic este treptat redusă și apropiată de realitate. Prognozele mai importante, mai ales acelea care servesc țelurile unui grup conducător ajuns la dominație, constituie orizontul și punctul de sprijin al observării empirice a stărilor prezente.

Dar constatările obținute prin cercetări empirice acționează continuu asupra prognozelor, fie că le confirmă și le determină mai îndeaproape, fie că le infirmă.

Caracteristic pentru științele informaționale despre realitatea umană și statală în comparație cu activitățile integrative este că, în timp ce acestea din urmă înlătură dogmatic („tactic“) regimul dorit, acelea se mișcă la nivelul regimului, încercând să apropie de el regimul existent în mod efectiv, îl „văd“ în mod realist pentru conducători, care au dobândit prin angajamentul de a realiza regimul dorit conducerea poporului și care, dacă e nevoie, vor putea să-și schimbe țelurile.

Activitățile integrative acționează pentru a impune direcția în care s-a pornit. Activitățile informative pot fi comparate cu omul cu binoclu care scrutează orizontul pentru cârmaci, pentru conducătorul care hotărăște. La fel ca și acest om,

activitățile informative pătrund de fiecare dată în necunoscut, la nevoie aparatul informațional se situează, la fel ca și conducătorii, deasupra direcției în care s-a pornit. În acest sens, ca ajutoare ale conducerii statale, cei care realizează lucrarea hotărâtoare în activitatea de observare se află într-o relație tot atât de originară cu destinul unui popor ca și conducătorii săi. Fichte a dezvoltat și această idee în prelegerea sa despre esența savantului.

§ 12. Activitatea colectivului de informare

Condillac, unul dintre ultimii reprezentanți prestigioși ai concepției pragmatice despre istorie, îl sfătuiește pe prințul pentru care a scris *L'Étude de l'Histoire* să practice „l'histoire méditée“: „La connaissance du passé lèvera le voile qui vous cache l'avenir“.¹³⁶ Deoarece forțele motrice ale istoriei sunt în toate timpurile aceleași, este de-ajuns să le cunoaștem, pentru a călăuzi statul spre o fericire sigură. „Remarquez-le avec soin; les mêmes lois, les mêmes passions, les mêmes mœurs, les mêmes vertus, les mêmes vices ont constamment produit les mêmes effets; le sort des Etats tient donc à des principes immuables et certains. Découvrez ces principes, Monseigneur, et je prends la liberté de vous répéter, la politique n'aura plus de secrets pour vous. Plein de l'expérience de tous les siècles, vous saurez par quelle route les hommes doivent aller au bonheur... Vous distinguerez les remèdes véritables des palliatifs trompeurs. Vous ressemblerez à ce pilote qui navigue sans crainte et sans danger, parce qu'il connoît tous les écueils et tous les ports de la mer qu'il parcourt; il lit sa route dans un ciel serein et est instruit des signes qui annoncent le calme et la tempête“.¹³⁷

În realitate, situația aceluia care conduce un stat este foarte puțin apropiată de aceea a pilotului descris. El este un cărmaci care nu traversează niciodată de două ori aceeași mare. El știe bine că și în apele neumblate în care pătrunde mereu sunt recife, dar și porturi, pe care trebuie să le ocolească, respectiv să le găsească. El nu le cunoaște de la început și nici nu cunoaște semnele prevestitoare de vreme bună sau rea. În noile ținuturi, în care ajunge, acestea sunt altele. Cunoștințele sale nu pot fi întrebuințate în chip nemijlocit. El trebuie să găsească referințe pentru această nouă călătorie în arsenalul său de experiențe privitoare la recifele, porturile și timpul probabil ale mărilor parcurse. Egalitatea pasiunilor, invocată de Condillac — putea tot atât de bine să arate că toate statele au domnitori — nu permite concluzia că a fi conducător de stat înseamnă a fi pilot. Înseamnă doar că vasele circulă mereu pe mări. Condillac a luat dorința cercetătorilor de dinaintea lui drept un fapt împlinit, și anume ca realitatea umană și stataală să fie

¹³⁶ Condillac, *L'Étude de l'Histoire*, tomul 29, 14–15.

¹³⁷ *Op. cit.*, 22–23.

guvernată, în devenirea ei, de legi tot atât de sigure precum domnesc în lumea fizică în interacțiunea părților ei componente, și a considerat că ceea ce se repetă mereu trebuie să fie ceea ce este necesar. Dificultatea aceleia care conduce statul nu este însă rezolvată de constatarea că dușmanii săi sunt împinși de pasiuni omenești veșnice și că fiecare dintre ele își urmează cursul binecunoscut. El este preocupat să deslușească constelația în care se găsesc aceste pasiuni și să impună soluția dorită de el în această conjunctură. Veșnic-omenescul acestor pasiuni este un indiciu necesar, dar cunoașterea lui nu este suficientă. Și pentru cărmaci experiențele acumulate în alte ținuturi cu recife și porturi constituie precondițiile activității sale, dar el trebuie să rezolve, plecând de la aceste cunoștințe, situația nouă în care a ajuns care nu mai este identică cu cea anterioară.

Sarcina sociologiei și a celorlalte științe informaționale este de a-l ajuta pe domnitor să treacă prin evenimente mereu noi, de a înlesni conducerea statului. Aceste științe trebuie să permită, pe cât posibil, orientarea privitor la lucrurile imediate, folosindu-se de experiența lor anterioară și cultivându-și rezerva de experiențe, în așa fel încât lucrurile inutile să fie eliminate, iar cele noi să fie integrate.

A-i informa pe cei care hotărăsc într-un stat despre dezvoltarea construcției sociale a popoarelor guvernate și despre popoarele importante pentru statul respectiv înseamnă a le furniza permanent date despre tendințele acestei dezvoltări și despre urmările deja previzibile și a le înlesni astfel înfăptuirea posibilității de dezvoltare care li se pare cea mai bună. Pentru a ajunge în posesia unor astfel de date este necesară o rezervă cât mai bogată de cunoștințe despre structura tipică a dezvoltării sociale, laolaltă cu observarea permanentă a respectivei structuri. Pentru că doar cu ajutorul unei astfel de rezerve se poate diagnostica în cazurile concrete pe care vrem să le elucidăm și doar așa se pot da prognoze cu un anumit grad de probabilitate despre evoluția lor.

Activitatea sociologiei (ca, de altfel, cea a tuturor celorlalte științe informaționale ale unui popor, în măsura în care-și împlinesc sarcina de a informa aparatul conducător despre dezvoltările sociale care-l interesează) prezintă deci următoarele două laturi: *activitatea de observare propriu-zisă și pregătirea instrumentelor* necesare pentru observare și pentru prezentarea mijloacelor și căilor de realizare a posibilităților alese de guvern. La acestea se adaugă o a treia sarcină: *formarea tinerei generații de specialiști pentru îndeplinirea sarcinii de observare și de pregătire a instrumentelor.*

După cum am arătat, poziția liberală a făcut din sociologie un mijloc fără scop. Ca sociologie formală, pură, generală ea s-a dedicat evidențierii configurațiilor tipice de structurare și desfășurare ale vieții sociale. Ca sociologie empirică, istorică ea a fost mereu (cu toate că a devenit „micrografie istorică“ pentru

a ne folosi de expresia lui Menger),¹³⁸ prin tendința ei, activitate pregătitoare pentru dezvoltarea sociologiei formale. Trebuie valorificată această rezervă de mijloace de cunoaștere. Este cert că sociologia formală actuală a devenit parțial neclară și s-a umflat pe alocuri prin includerea unor elemente neesențiale tocmai datorită faptului că nu a fost destinată menirii ei adevărate. Abia prin conceperea ei în sensul filozofiei realității umane și stăruințele prezentate anterior ea devine acea rezervă de instrumente suplimentare și riguroase pe care ar putea-o reprezenta.

O urmare a inactivizării sociologiei a fost supraaprecierea sarcinii instructive, de vreme ce ea constituia singura legătură cu practica. În momentul preluării sarcinii ei adevărate, sociologia nu mai are nevoie de această sarcină înlocuitoare și este firesc ca ea să fie redusă la dimensiunea ce i se cuvine.

Nucleul unei sociologii trebuie să fie *activitatea de observare*. De dragul ei se practică celelalte sarcini amintite ale sociologiei. Pentru că ele sunt simple diferențieri ale acestei sarcini originare și primare în contextul vieții.

Activitatea de observare a științelor informaționale este reluarea intențiilor statisticii descriptive inițiale, dar cu mijloacele perfecționate pe care le oferă progresul înregistrat în privința elaborării *teoriei realității umane și statale* laolaltă cu statistica matematică. Această statistică descriptivă a putut oferi, cu mijloacele descrierii, doar imagini ale devenirilor. Lucrul era insuficient, chiar cu două secole în urmă, când ritmul vieții politice era cu mult mai lent și „ciudățeniile“ interesante pentru state erau mai puține și se învecheau mai încet. Ca schelet de bază, astfel de tablouri, în special cele referitoare la statele străine, sunt totuși folositoare. Pentru conducerea de stat din zilele noastre importante sunt tocmai activitățile lunare și cotidiene. În privința dezvoltării propriului popor, de importanță acută nu sunt faptele împlinite, ci aflarea tendințelor pentru a le putea favoriza pe cele pozitive și pentru a le înăbuși, pe cât posibil încă în perioada debutului, pe cele nedorite. Sarcina activității de observare este de a acționa asemănător cu cea meteorologică. În momentul de față ar fi cel mai asigurat acel stat care ar avea, în afară de o conducere sigură și de capacitatea de a transpune măsurile cele mai dificile printr-o integrare largă, și posibilitatea de a dispune de prognoze referitoare la dezvoltarea propriului popor și a altor state care-l interesează — ca un fel de buletine meteorologice. Condiția esențială a unor astfel de buletine este rezerva de teorie pură (conține, bineînțeles, ca ea să fie adecvată scopului propus) și de mijloace de observare. Doar prin folosirea acestora se trece dincolo de cele întâmplătoare, se evită rătăcirea în infinitul empiriei.

Astfel de servicii de observare pot fi realizate prin raționalizarea oficiilor „statistice“ și a secțiilor de informare ale administrației deja existente. Institutetele

¹³⁸ C. Menger, *Die Irrthümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie*, 38.

de studiere a conjuncturii și serviciile statistice ale multor instituții de renume mondial pot servi în acest sens ca model. (A. Reithinger, șeful secției de economie națională de la I.G. Farben, dă în cartea sa, *Observare economică și ordine economică*, relații foarte interesante despre „trăsăturile de bază ale organizării unei secții de statistică economică națională în mari întreprinderi industriale“.¹³⁹) Cealaltă lucrare a sa, *Imaginea economică a Europei*, este un exemplu strălucit de portret statistic obținut prin folosirea mijloacelor teoretice. Cea mai importantă rezervă inițială de procedee o reprezintă experiențele anchetelor, monografiilor, ale *survey*-urilor, ale sociografiei (o privire de ansamblu bine întocmită a studiilor engleze, germane și americane cuprinde anexa *Pentru o istorie a sociografiei a raportului Șomerii de la Marienthal*¹⁴⁰, scos de „Wirtschaftspsychologische Forschungsstelle“ din Austria). Despre cercetările monografice, conduse de profesorul meu Gusti în România, informează cel mai bine articolul său *Sociologia monografică, știință a realității sociale*.¹⁴¹

Amănunțele privind construcția serviciului de informare al diferitelor state sunt condiționate, desigur, de realitățile și necesitățile acestora. Nu este aici locul de a decide în ce măsură ele trebuie să fie „observatoare“ regionale, așa cum le-a preconizat Tönnies,¹⁴² sau dacă ar trebui să lucreze centralizat.

Este cert că activitatea de informare trebuie să insiste mult mai mult pe o înregistrare statistică extensivă cu mijloacele intensive ale cercetării realității, prin anchete și observare monografică. Diversele științe informaționale ar trebui să creeze premisa unei planificări totale pentru starea de război sau de pace a poporului, precum și pentru o administrație puternică în interior și exterior, cercetând separat, dar comparând în permanență rezultatele obținute. Sarcina observării sociologice ar trebui să fie urmărirea construcției sociale a propriului popor și a popoarelor străine care-l interesează, precum și urmărirea efectelor provocate de legi și dispoziții asupra acestora. În timp ce rezultatele elaborate în cadrul teoriei pure sunt relativ supranaționale, rezultatele muncii de observare sunt legate de statul și de grupul conducător pentru care au fost elaborate. Rezultatele din teoria pură sunt, într-un fel, un scop în sine, sunt publicate în lucrări, în timp ce cele mai importante rezultate ale muncii de observare și-au atins scopul atunci când sunt luate în considerație, sub formă de memoriu sau informație confidențială, de aparatul de conducere. Ca atare, ele intră în componența proceselor, în timp

¹³⁹ A. Reithinger, *Wirtschaftsbeobachtung und Wirtschaftsordnung*, 146.

¹⁴⁰ Lazarsfeld, Paul F., Marie Jahoda und Hans Zeisel, *Die Arbeitslosen von Marienthal*, 89.

¹⁴¹ *Sociologia monografică, știință a realității sociale*, în volumul *Sociologia militans. Introducere în sociologia politică*.

¹⁴² *Statistik und Soziographie*, 558.

ce rezultatele muncii din teoria pură continuă să existe ca obiectivări ale spiritului.

Teoria realității umane și statale este tot atât de necesară și pentru îndeplinirea hotărârilor guvernului. Inversarea conexiunilor de construcție și desfășurare este linia directoare după care are loc împlinirea hotărârilor luate de aparatul de conducere. Inversările și procedeele, pe care le presupun acestea, formează *sociologia practică* —, ea urmează abia să fie făurită. Problema laturii practice a științelor informaționale a fost sesizată foarte bine de Comte în expunerile sale despre „les doctrines intermédiaires“ — care rezumă toate cunoștințele științifice necesare unei anumite practici — și despre „l'ingénieur“, „dont la destination spéciale est d'organiser les relations de la théorie et de la pratique“.

Activitatea de instruire în domeniul sociologiei trebuie reprofilată în vederea educării de forțe capabile pentru activitatea în serviciul de observare, pentru ducerea la îndeplinire a hotărârilor și pentru menținerea în bună stare a teoriei realității statale și umane, astfel încât să facă posibilă activitatea necesară de informare și execuție. Cei care se ocupă de instruire nu trebuie să o mai privească drept „întreaga“ sociologie, chiar dacă lucrează pentru sociologia „pură“. Activitatea lor are sens doar în măsura în care este în legătură cu informarea celor care acționează pentru stat sau pentru asociațiile existente în el.

(Traducere revizuită de THOMAS KLEININGER)

LUCRĂRI CITATE

Abrevieri: Lucrările lui Freyer, Tönnies, Plenge și Walther, citate frecvent, vor fi desemnate în cele ce urmează prin abrevieri.

Pentru scrierile lui Freyer abrevierile sunt următoarele: pentru *Sociologia ca știință a realității* Ww; pentru *Dominație și planificare* HP; pentru *Sarcinile actuale ale sociologiei germane* Gg; pentru *Pallas Athene* PA; pentru *Politicul ca problemă a filozofiei* Po.

Contribuțiile la simpozion (din „Revista pentru psihologia popoarelor și sociologie“) elaborate de Andreas Walther (*Pentru realizarea unei sociologii complete*), Freyer (*Sociologia ca știință a realității*) și Plenge (*În calitate de al treilea vorbitor la simpozion care apar în volumul Sociologia de azi sub titlul Disciplina de specialitate, societate totală și pantologie*) sunt desemnate prin SW, SF, SP.

Studiul lui Plenge *Cum ajunge sociologia la o vedere de ansamblu asupra problemelor sale?* este citat cu ajutorul abrevierii Üb; *Introducere în sociologie și Statistica în calitate de știință* de Tönnies cu ajutorul abrevierilor Einf. și Stat.

Avity, Pierre d', sieur de Montmartin: *Les estats, empires et principavtez du monde: représentés par la description des pays, mœurs des habitants, richesses des prouvinces, les forces, le gouuernement, la religion & les princes qui ont gouuerné chacun estat: avec l'origine de toutes les religions & de tous les cheualiers & ordres militaires* / par le sieur D.T.V.Y. gentil-homme ordinaire de la chambre du roy, 1628.

Blondel, Maurice: *L'Action* (Acțiunea), 1893.

Brinkman, C.: *Zur gegenwärtigen Lage der deutschen Soziologie* (Situația actuală a sociologiei germane), „Münchener neueste Nachrichten“, XVI (1936), 2.

Burke, Edmund: *Reflections on the Revolution in France* (Reflecții asupra Revoluției din Franța), 1790.

Cohn, G.: *Die Cameralwissenschaften in zwei Jahrhunderten* (Științele camerale timp de două secole), „Nachrichten von der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen“, 1900.

Condillac: *L'Étude de l'Histoire* (Studiul istoriei), (in) *Oeuvres*, 1803, tomul 29.

Dietzel, Heinrich: *Theoretische Socialökonomik* (Economia socială teoretică), vol. I, 1895.

Fichte, Johann Gottlieb: *Über die Bestimmung des Gelehrten* (Despre menirea savantului), 1794.

_____ : *Über das Wesen des Gelehrten* (Despre esența savantului), 1806.

Freyer, Hans: *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft* (Sociologia ca știință a realității), „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie“, 1929.

_____ : *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft* (Sociologia ca știință a realității), 1930.

_____ : *Einleitung in die Soziologie* (Introducere în Sociologie), 1931.

- _____ : *Herrschaft und Planung, zwei Grundbegriffe der politischen Ethik* (Domenație și planificare, două probleme fundamentale ale eticii politice), 1933.
- _____ : *Die Gegenwartsaufgaben der deutschen Soziologie* (Sarcinile actuale ale sociologiei germane), „Zeitschrift für die gesamten Staatswissenschaften“, 34.
- _____ : *Pallas Athene* (Pallas Atena), 1935.
- _____ : *Das politische als Problem der Philosophie* (Politicul ca problemă a filozofiei), „Blätter für deutsche Philosophie“, 1935.
- Gehlen, Arnold: *Wirklicher und unwirklicher Geist* (Spirit real și nereal), 1931.
- _____ : *Theorie der Willensfreiheit* (Teoria liberului arbitru), 1933.
- _____ : *Der Idealismus und die Lehre vom menschlichen Handeln* (Idealismul și doctrina despre acțiunea umană), „Zeitschrift für deutsche Kulturphilosophie“, 1935.
- Gierke, Otto: *Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorie* (J. A. și dezvoltarea teoriei de drept natural al statului), 1880.
- Goldstein, Kurt: *Der Aufbau des Organismus* (Construcția organismului), 1934.
- Gusti, Dimitrie: *Sociologia militans. Introducere în sociologia politică*, 1935.
- Hasbach, Wilhelm: *Die allgemeinen philosophischen Grundlagen der von François Quesnay und Adam Smith begründeten politischen Ökonomie* (Bazele filozofice generale ale economiei politice întemeiate de F.Q. și A.S.), 1890.
- Heberle, R.: *Soziographie* (Sociografia), „Schmollers Jahrbuch“, 1929.
- Hegel, G. W. F.: *Geschichtsphilosophie* (Istoria filozofiei), ed. Reclam.
- Heimann, Eduard: *Sozialwissenschaften und Wirklichkeit* (Științele sociale și realitatea), 1932.
- Jaspers, Karl: *Psychologie der Weltanschauungen* (Psihologia concepțiilor despre lume), ed. 3, 1925.
- John, W.: *Geschichte der Statistik* (Istoria statisticii), 1884.
- Jünger, E.: *Die totale Mobilmachung* (Mobilizarea totală), (in) *Blätter und Steine* (Frunze și pietre), 1934.
- Justi, I. H. G. von: *Abhandlung, von den Mitteln die Erkenntnis in den ökonomischen- und Cameralwissenschaften dem gemeinsamen Wohl recht nützlich zu machen* (Tratat despre mijloacele de a face utilă pentru binele comun cunoașterea în științele economice și camerale), 1755.
- Kjellén, R.: *Der Staat als Lebensform* (Statul ca formă de viață), 1917.
- _____ : *Grundriss zu einem System der Politik* (Schită pentru un sistem al politicii), 1920.
- Lazarsfeld, Paul F., Marie Jahoda und Hans Zeisel: *Die Arbeitslosen von Marienthal* (Șomerii din Marienthal), 1933.
- Legewie, Hermann: *Organismus und Umwelt* (Organismul și mediul înconjurător), (in) *Arbeiten zur biologischen Grundlegung der Soziologie* (Lucrări pentru o întemeiere biologică a sociologiei), vol. I, 1931.
- Lueder, A. F.: *Kritische Geschichte der Statistik* (O istorie critică a statisticii), 1817.
- Macchiavelli, Niccolò: *Il Principe* (Principele), 1546.
- _____ : *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio* (Discursuri asupra primei decade a lui Titus Livius), 1546.

- Malthus, Thomas Robert: *An essay on the principle of population* (Eseu asupra legii populației), 1798.
- Meitzen, August: *Geschichte, Theorie und Technik der Statistik* (Istoria, teoria și tehnica statisticii), ed. 2, 1903.
- Menger, Carl: *Die Irrthümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie* (Erorile istorismului în economia națională germană), 1884.
- Münster, Hans A.: *Zeitung und Politik, eine Einführung in die Zeitungswissenschaft* (Presa și politica. Introducere în jurnalistică), 1935.
- Nietzsche, Friedrich: *Unschuld des Werdens* (Ingenuitatea devenirii), editat de Alfred Baeumler, 1931.
- Oncken, August: *Geschichte der Nationalökonomie* (Istoria economiei naționale), 1902.
- Plenge, Johann: *Wie kommt die Soziologie zur Übersicht ihrer Probleme* (Cum ajunge sociologia la o privire de ansamblu asupra problemelor ei), „Archiv für angewandte Soziologie“, 1929.
- _____ : *Als dritter Redner im Symposion* (În calitate de al treilea vorbitor la Simpozion), „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie“, 1929.
- Quesnay, François: *Physiocratie* (Fiziocrația), 1768.
- Reithinger, Anton: *Wirtschaftsbeobachtung und Wirtschaftsordnung* (Observare economică și ordine economică), 1936.
- _____ : *Das wirtschaftliche Gesicht Europas* (Imaginea economică a Europei), 1936.
- Riehl, H.: *Naturgeschichte des Volkes als Grundlage einer deutschen Sozialpolitik* (Istoria naturală a poporului ca bază a unei politici sociale germane), vol. I.
- Saint-Simon, Henri, comte de: *Considérations sur les mesures à prendre pour terminer la révolution, présentées au roi, ainsi qu'à messieurs les ... membres de la Chambre des députés par H.S.-S.*, 1820.
- Sansovino, Francesco: *Del governo e amministrazione di diversi regni*, 1607.
- Say, Jean Baptiste: *Traité d'économie politique*, 1803.
- Scheler, Max: *Die Wissensformen und die Gesellschaft* (Formele cunoașterii și societatea), 1926.
- _____ : *Die Stellung des Menschen im Kosmos* (Poziția omului în cosmos), 1930.
- Schlözer, A. L. von: *Theorie der Statistik. Nebst Ideen über das Studium der Politik überhaupt* (Teoria statisticii. Însotită de idei asupra studiului politicii în genere), 1804.
- Schmitt, Carl: *Die Diktatur* (Dictatura), 1921.
- Schmitthenner, Fr.: *Über den Charakter und die Aufgaben unserer Zeit in Beziehung auf Staat und Staatswissenschaft* (Despre caracterul și sarcinile epocii noastre privind statul și științele despre stat).
- Sieyès, Emmanuel: *Qu'est-ce que le Tiers État?* (Ce este starea a treia?), 1789.
- Smend, R.: *Verfassung und Verfassungsrecht* (Constituție și drept constituțional), 1928.
- Smith, Adam: *Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei), 1776.

- Stein, Lorenz von: *Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage* (Istoria mișcării sociale în Franța de la 1789 până în zilele noastre), ed. nouă, 1921.
- _____ : *Handbuch der Verwaltungslehre* (Breviar despre știința administrației), ed. 3, 3 vol., 1887–1888.
- Tönnies, Ferdinand: *Soziologische Studien und Kritiken* (Studii și critici sociologice), 1929.
- _____ : *Statistik und Soziographie* (Statistică și sociografie), „Allgemeines statistisches Archiv“, 1928.
- _____ : *Einführung in die Soziologie* (Introducere în sociologie), 1931.
- Uexküll, Jakob Johann, Baron von: *Staatsbiologie* (Anatomie—Physiologie—Pathologie des Staates) (Biologia statului/ Anatomie—Fiziologie—Patologie a statului), 1920.
- Voltaire: articolul *Patrie*, (in) *Dictionnaire philosophique*, 1813.
- Walther, Andreas: *Zur Verwirklichung einer vollständigen Soziologie* (Pentru realizarea sociologiei totale), „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie“, 1929.
- _____ : *Soziologische Literatur* (Literatura sociologică), „Zeitschrift für die gesamten Staatswissenschaften“, 1933.
- Weber, Max: *Wirtschaft und Gesellschaft* (Economie și societate), ed. 2, 1925.
- _____ : *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (Culegere de studii privind doctrina științei), 1922.
- Wiese, L. von: *Allgemeine Soziologie* (Sociologie generală), 1924–1929.

Adnotare
Sanda
Golopenția:

INFORMAREA CONDUCERII STATULUI ȘI SOCIOLOGIA TRADIȚIONALĂ

Traducere în română revizuită de Thomas Kleininger a tezei de doctorat a lui A.G., publicată în limba germană, sub titlul *Die Information der Staatsführung und die überlieferte Soziologie*. Inaugural-Dissertation genehmigt von der philologisch-historischen Klasse der Philosophischen Fakultät der Universität Leipzig vorgelegt von Anton Golopenția aus Prigor (Caraș), Rumänien [Informarea conducerii statului și sociologia tradițională. Lucrarea de doctorat aprobată de Departamentul filologico-istoric al Facultății de filozofie de la Universitatea din Leipzig, prezentată de Anton Golopenția din Prigor (Caraș), România], a fost tipărită la Brașov: Buchdruckerei Johann Götts Sohn, 75 p. Pe foaia de titlu (verso) figurează mențiunea:

Acceptată de Departamentul filologico-istoric al Facultății de filozofie pe baza referatelor domnilor Freyer și Gehlen

Ziua examenului oral: 27 noiembrie 1936

Leipzig, 25 octombrie 1936

Decan: Bräunlich

Ultima pagină a tezei conține o *Notă biografică* pe care o reproducem, mai jos, în traducerea d-lui Thomas Kleininger :

M-am născut la 12 mai 1909 în Prigor–Caraș (România), ca fiu al avocatului dr. Simion Golopenția. Am urmat liceul la Timișoara, unde mi-am luat bacalaureatul în 1927. În toamna aceluiași an m-am înscris la Universitatea București. Acolo am devenit, în 1930, licențiat în drept, iar trei ani mai târziu, licențiat în filozofie. Din 1930 am lucrat ca bibliotecar în cadrul Seminarului de Sociologie, Etică și Politică de la Universitatea București și am participat la cercetările Institutului Social Român. În perioada în care mentorul meu, profesorul Gusti, a condus Ministerul român al educației (1932–1933), mi-a încredințat coordonarea secretariatului său. Primirea unei burse de trei ani de zile (1933–1936) mi-a oferit posibilitatea de a-mi continua studiile la Berlin, Hamburg și Leipzig. În această perioadă m-am dedicat în special filozofiei și sociologiei. Se cuvine să mulțumesc profesorilor și docenților Freyer, Hugo Fischer, Arnold Gehlen, Nikolai Hartmann, Heberle, Jaspers, Münster, Rothacker, Spranger, Sombart, Vierkandt și Andreas Walther pentru amabilul sprijin pe care mi l-au acordat.

Corespondența lui A.G., publicată selectiv în volumul *Ceasul misiunilor reale* (CMR în cele ce urmează) sau aflată în Arhivele familiei Golopenția (AFG în cele ce urmează), permite întregirea unui adevărat „jurnal“ al configurării treptate a subiectului și al elaborării tezei. Reproducem în cele ce urmează etapele esențiale — nemenționate în *Cronologie* — ale gândirii lui A.G.

În ciorna unei scrisori din mai-iunie 1934 (AFG), A.G. îi vorbește lui D. Gusti despre teza întâiei intenții:

Teza pe care o pregătesc, *Die Einheit der Geschichtswiss[enschaften] und W. Dilthey*, e mai aproape de monografie decât ar pare. — Punct de plecare: constatarea unității existenței istorice a grupurilor de *oameni*, corelația strânsă a manifestărilor deosebite în decursul prefacerilor acestora, pe care o poate face oricine când cunoaște cu de-amănuntul o închezare socială firească: un sat, o națiune, [cunoaștere] pe care am avut-o noi în monografie. — Problema teoretică pe care au ridicat-o constatările de felul acesta încă de la sf[ârșitul] veacului XVIII: care e sistemul științelor culturii care să exprime pe plan teoretic corelația care leagă în cadrul închegărilor sociale firești faptele tratate în științele deosebite ale culturii? Numai Hegel și Comte au trasat sistematizări care să fie comparabile în coerență cu sistemele succesive

ale științelor naturii. Tema mea e să arăt cum a determinat Dilthey eforturile depuse în vederea unei soluționări satisfăcătoare a problemei. Dilthey l-a anulat pe Hegel prin pozitivism (influența Mill) iar lui Comte i l-a opus pe Hegel. Foarte bun istoric, dar n-a avut contact cu prezentul: opera lui prezintă interpretări remarcabile de epoci și de vieți, dar sistematizări care nu operează decât în perspectiva culturii consumate, nu a celei în ființă. *Die Geisteswissenschaften* în concepția lui n-au decât două categorii centrale: *objektives Geist* și *Verstehen*, ocupându-se de clasarea întruchipărilor în care o vreme trecută persistă și de tehnicile pentru reconstituirea imaginii de ansamblu a culturii din care provin. Sociologia comtiană, adevărat sistem al științelor culturii, și al structurii culturilor și al dinamicii istoriei lor, e declarată irealizabilă și sociologia declarată știință, la fel, de forme, de formațiuni sociale. Haosul științelor culturii în Germania i se datorește intervenției lui Dilthey. — Procedeele personale ale lui Simmel și cel al cercetării speciale al lui Tönnies e canonizat în sociologie: care devine dicționar de forme sociale și cu totul contrarie constatării pe care o fac cei ce au de-a face cu realitatea concretă. — Ortodoxia diltheyană (Spranger, Groethusen) se mărginește să tălmăcească trecutul și să detaileze îndeosebi conceptele *Verstehen*. Cei care au contact cu realitatea și care simt devenirea se cred nevoiți să creeze discipline noi: *Kulturphilosophie* și declară lucrările lor de *Geschichtsphilosophie* ceva cu totul deosebit de *Geisteswiss[enschaft]*, de *Kulturwiss[enschaft]*, de *Kultursoziologie* etc. Venind de la fapte concrete, folcloriști și lingviști (cei de la Bonn și Breslau) încheagă un sistem al manifestărilor culturii și se autonomizează. Freyer a transformat sociologia din nou în știință generală a culturilor și a desfășurării lor, prin afirmarea primatului constatării din fața concretului asupra sistemului autonomizat și prin asocierea istoriei cu sociologia. Munca lui de acum în vederea constituirii sociologiei poporului german realizează această tendință. Scrierile lui teoretice sunt puțin tranșante și lipsite de consecvență. Sistematic, încercarea lui Hartmann e faptul cel mai însemnat din timpul din urmă: Hartmann nu a trăit însă aceste probleme, el a izbutit să vadă întregul pentru că a aplicat extrem de consecvent dialectica hegeliană. Opera lui trăiește din Hegel și nu e altceva decât o fenomenologie a spiritului secularizată.

În scrisoarea din 12.9.1935 către Ștefania Cristescu, A.G. definește tema căreia a decis să i se consacre:

Temă franțuzească până la urmă: „Problema politicii pozitive. Contribuția pozitivismului francez la o fundamentare a explorării realității istoriei“. Probabil că alegerea e o reacțiune morală la istorismul german, de care m-am îmbibat. Mai am să răzbesc printr-un rând de volume din Saint-Simon și din Comte — citesc de-a valma din Turgot, Condorcet, Enciclopediști, Ideologi, Quételet, Le Play. Subiectul acesta e un chip de a vorbi despre metodă și despre funcțiunea științelor sociale. Aci poți învăța, e drept, să înțelegi ce înseamnă istoria și să înveți cum să reconstruiești trecutul din urme, arareori însă — Freyer e o excepție și el numai pe jumătate —, afli că trebuie să lămurești prezentul și să descoperi îndrumările pentru viitor (*CMR*, p. 177)

Câteva zile mai târziu, în scrisoarea din 14.9.1935 către H.H. Stahl, A.G. scrie:

M-am fixat asupra unei teme, care e, bănuiesc, o reacțiune organică împotriva istorismului de care e plină literatura germană, dar și eu: „Das Problem der «Politique positive». Der Ertrag des französischen Positivismus für die Grundlagen der Erforschung der geschichtlichen Wirklichkeit“. Analizez intențiile lui Saint-Simon și opera lui Comte, situate în lanțul: Enciclopediști, „Ideologi“, îi privesc apoi pe Quételet și pe Le Play, ale căror descoperiri metodice n-au mai fost întregite, așa cum sensualismul și legea celor trei stadii au fost sistematizate de Comte. Apoi voi judeca însemnătatea tezelor adecvate ale pozitivistilor: funcțiunea practică a explorării realității sociale și metoda, în constituirea principiilor cercetării unitare a realității din toate disciplinele deosebite (ceea ce pretindea „sociologia“ să fie, la începuturile ei), așa cum o indică azi însemnătatea luată de recensăminte, statistici, explorări directe (reportajii politice, cărți de orientare). A interpreta ceea ce s-a întâmplat, cum pretind sociologii germani, când vorbesc de „verstehende Soziologie“, de sociologie ca o disciplină noologică, nu mi se pare a fi funcțiunea adevărată a științelor sociale, ci numai o îndeletnicire cu scop pedagogic, informativ. Ace[a]sta e a lămuri actualul și a cumpăni posibilitățile diferite pe care le oferă intervenției active. Așa, teza aceasta vrea să încerce să contureze metoda corespunzătoare sociologiei preocupate de prezent și politice, pe care o postulează prof. Freyer. Atitudinea fermă, pe care spuneam că aş aduce-o în cercetarea istoriei noastre ar fi tocmai intenția energică de a lămuri prezentul românesc și de a determina o îndrumare pe care o socotesc necesară și utilă (*CMR*, p. 335).

Un rând de scrisori către D. Gusti întregesc imaginea evoluției temei în cadrul, menținut constant, al ansamblului. În scrisoarea din 10.10.1935, A.G.

menționează: „Încep să trec de vârsta întâiei uceniciei: mi-e dor să termin cu izolarea pregătitului ca să pot intra definitiv într-o muncă efectivă. Citesc din pozitivității francezi, Quételet îndeosebi mi-a făcut multă plăcere. Prof. Freyer a acceptat subiectul despre care cred că v-am vorbit: „Das Problem einer «Politique positive». Der Ertrag der franz[ösischen] Positivismus zur Grundlegung der Erforschung der Gegenwart“. Mai mult analiză istorică, un prim pas în vederea unei lucrări sistematice pe care nădăjduiesc s-o duc la capăt în țară, odată copt cu adevărat (CMR, p. 281). În scrisoarea din 14.10.1935, el scria: „Iată bilanțul celor 23 de luni trecute de la plecarea mea din țară. Am sosit ostenit și descurajat de faptul că munca de la Minister n-a ajuns să-și dea măsura valorii. Voiam să-mi lămuresc certitudinile pe care mi le dăruise experiența de la Minister: că explorarea realității de la un anume moment a unui neam e premisa necesară a bunei organizări din momentul respectiv a Statului aceluia neam. Cât de cât refăcut, aci era să gândesc consecvent sociologia în sens *militant*. Nu-mi era gândul numai la sociologia știință particulară, ci și la sociologia îndrăzneță a celor de la început, știință a întregii realități politice. Plan mare, bun de umplut o viață întreagă. Am citit metafizică multă, oarecare fizică nouă, biologie, statistică, economie politică, «Volkskunde», «Volkswissenschaft»; erau necesare toate și multe altele și nădăjduiam copilărește că minunea se va produce și teza mea va fi «organonul» așteptat al tuturor activităților consacrate explorării și mânăuirii tuturor problemelor ridicate de viața împreună a oamenilor. E firesc faptul că am destule ceasuri de panică, cu toată munca, dacă-mi riscasem atare țintă“ (CMR, p. 282). Iar în scrisoarea din 27.10.1935, el adaugă: „Pot să nădăjduiesc să întorc în câteva luni și cu încrederea mare, destulă pentru o viață, a unei întreprinderi grele, și cu o teză trecută. Ce am citit și gândit se dispune clar: se ridică ziduri din ce am strâns mergând orbește spre o țintă numai bănuită. Dv. ați întors în țară cu «Prolegomena zu einem System»; se pare că și eu voi termina înainte de a părăsi Germania o lucrare în care să fie utilizat pentru Sociologie tot ce au cucerit de luat în seamă disciplinele în deceniile din urmă“ (CMR, p. 286). În sfârșit, în ciorna inedită a unei scrisori din februarie 1936, A.G. adaugă, punând în raport concluziile la care a ajuns pregătindu-și teza cu căutările altor membri ai Școlii gustiene, în speță cu cele ale lui Traian Herseni:

M-am reapucat de teză. Citesc acum cu de-amănuntul scrierile lui Comte. N-am de gând să dau o lucrare de filolog, ci mă pregătesc să precizez ce am priceput despre natura realității sociale, comentând și criticând interpretarea pe care i-a dat-o Comte. Cred că interpretarea aceasta vede problema: o anume constanță a structurii vieții individuale și a vieții unităților deosebite, cu toate că ele constituie substanța unui proces istoric *irreversibil*; dar resursele de azi ale filozofiei și experiența câștigată

îngăduie o interpretare a lor. Voi analiza ce vizează statica și dinamica socială, respectiv *physique sociale* și *politique positive*. Nădăjduiesc să mă pot așeza după câteva săptămâni s-o scriu. Capul mi-e plin de gânduri sucite și răsucite în toate chipurile. Herseni a socotit bine că e necesar pentru lămurirea oricărei lucrări de sociologie să precizăm ce e realitatea socială. Cred însă că tentativa lui e zădărnicită de faptul că identifică „ontologia regională“ cu „obiectul unei științe“ și pe aceasta cu „tema unei științe“. Realitatea lui socială e un aspect, cel formalist al lui Simmel, al unei realități rămasă neprecizată. Nu cred că se poate susține că sociologia știință particulară dispune de o realitate a ei proprie. Știință particulară, sociologia studiază un aspect al unei categorii ireductibile a realității globale, alături de econ[omia] politică, de drept, de filologie, de istorie. Această categorie a realității globale, fără un nume precizat, tocmai pentru că se-ncearcă de abia de o sută de ani formularea ei, e „*Geist*“ (și *Kultur* și *Geschichte*), „fenomenele sociale“ ale lui Comte (tot ce nu e fenomen matematic, astronomic, fizico-chimic și biologic). Lucrările de azi vorbesc despre patru atari categorii ale realității globale, despre patru regiuni ale lumii obiective: natură, organism, conștiință, „*Geist*“ (aspect instituțional: cultură + aspect dinamic: istorie). Problema e raportul dintre structură și istorie. Structurile sunt istorie și istoria e totdeauna structurată. A lămuri realitatea socială înseamnă a lămuri caracterele realității unice a[le] cărei fragmente sau aspecte felurite constituie obiectul cercetat de filologie, istorie, economie, drept, sociologie. Rezultatul spre care se tinde e o clasificare adecvată a tuturor științelor „morale“, „sociale“, „*Geisteswissenschaften*“. Pentru Comte sociologia a fost știința fundamentală, adică sistemul principiilor și metodelor tuturor științelor preocupate de fenomene sociale. Precizarea situației sociologiei [ca] știință specială, ceea ce a devenit în cursul deceniilor din urmă, înseamnă a preciza raportul aspectului social al „realității sociale“ (*Geist*) cu aspectul ei economic, demografic, filologic, istoric. Cred că am câștigat o mulțumitoare ascuțime filozofică în munca grea a acestor ani. Nădăjduiesc că veți fi mulțumit cu ce am agonisit și că munca mea nu va fi fără folos pentru țară. Voi isprăvi cu teza prin april–mai. Și și cu examenul în iunie. Voi întoarce în sfârșit în țară după aproape trei ani de stat în străini. Uneori, în zile mai grele, îi zic acestei șederi ieșirea mea în „pustiul Tebei“ (AFG).

Un rând de scrisori vorbesc despre munca de redactare și despre modul în care se răsfrânge experiența monografică anterioară în elaborarea tezei. Astfel, în scrisoarea din 12.2.1936 către Ștefania Cristescu, A.G. menționează reflecția pe marginea materialului cules în campania monografică de la Cornova, din care rezultase studiul *Aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornova* :

Iată cum stau lucrurile cu mine. Pentru a mă apuca de scrisul tezei mai am de citit câteva volume din Comte și oarecare alte izvoare. Lucru ca de o lună de zile, după socotelile mele. Teza ar fi să analizeze cum a conceput Comte realitatea socială, mai precis ce e bine văzut și ce nu în corelația lui dintre statică și dinamică (între unități și procese, pe limba Gusti). Dacă-ți aduci aminte, problema de care am dat pe când prelucram materialul Cornova. Dacă am parte de zile bune, aş putea încheia cele 60–80 de pagini de care e nevoie în șase–opt săptămâni. Adică până prin mai“ (CMR, p. 188).

Cu puțin înainte de încheierea redactării, la 18.7.1936, A.G. îi scrie lui Iacob Mihăilă, despre faptul că e tentat să despartă munca de orientare în filozofie și științele sociale de teza propriu-zisă, revenind la o propunere mai veche a lui H. Freyer — aceea de a scrie o teză despre N. Bălcescu:

Privind în urmă, pot spune că am căutat tot anul acesta, în care adevărat că n-am făcut altceva decât filozofie, să desprind principiile științelor sociale. În decursul lui îmi ziceam însă că-mi pregătesc teza. Acum îți închipui și tu cum mai arăta teza asta: un fel de tratat luat când dintr-o parte când dintr-alta. Am tot scris eu din când în când, de notițe să nu vorbim, umplu un geamantan mai potrivit. Dar de teză nu-s. E și prea mult și prea puțin. Sentimentul că am pus degetul pe punctele centrale l-am câștigat de-abia de câteva săptămâni. Că sunt obosit sufletește îți închipui. Profesorul meu [e vorba de D. Gusti] nici el nu mai pricepe ce am căutat: în problemele decisive lămurirea câștigată de mine e tocmai o trecere dincolo de el, o urmărire a indicațiilor abia schițate de el, o descurcare a anumitor confuzii ale lui. Cum o întorc, tot fac critică la opera lui (CMR, p. 306).

M-am războit o vreme întregă cu ghemul acesta de socoteli. Alaltăieri am trecut la soluția următoare. Mă las de cercetările teoretice. Propun Profesorului Freyer ce mi-a cerut la început: o teză despre Bălcescu.

Opera lui mi-i cunoscută: nemții cred că au nevoie de lucruri românești. (Institutul SOE al Universității vrea să scoată publicații.) În teorie toate părțile sunt așa de legate unele cu altele în capul meu, încât nu izbutesc să izolez în condițiile actuale o parte și s-o urmăresc cumsecade până la capăt. În biblioteci nu rezist tentației de a urmări mai departe anume fire văzute. Trecerea la o temă cu totul alta îmi poate împăspăta și ritmul. Aștept dar răspunsul lui Freyer care trebuie să pice mâine (e la băi). Cred că va fi afirmativ (CMR, p. 307).

Dubla mișcare a scrisorii din care am preluat fragmentele citate îi e caracteristică lui A.G., care-și dă odihna variației, ori de câte ori nu e convins că și-a clarificat suficient poziția în raport cu tema de tratat. Așa făcuse cu textele *Orientare (Îndreptar pentru tineret)*, cu cartea despre Germania momentului (*Germania de azi*), cu articolul consacrat rostului sociologiei (care va apărea abia în 1937). La frământările lui A.G. contribuie și o relație, ca de obicei complexă, cu profesorul Gusti. Pe de o parte, acesta îi scrisese încă din octombrie 1935, cerându-i să se întoarcă degrabă în țară, iar A.G. fusese pe punctul de a renunța la teză spre a o face. Pe de altă parte, odată configurată, teza marca o distanțare de poziția lui D. Gusti de urmările în timp ale căreia A.G. era pe deplin conștient. Această distanțare, ceea ce Profesorul și cei din anturajul său vor numi „ereziiile“ sau „disidența internă“ a lui A.G., va pricinui confruntări numeroase cu D. Gusti și, în final, combinată cu suprimarea Serviciului Social din 1939, trecerea lui A.G. la Institutul Central de Statistică al lui Sabin Manuila.

Fie că ispita fixării jaloanelor orientării lui sociologice viitoare a prevalat, fie că profesorul Freyer s-a opus revenirii, în acest punct, la proiectul unei teze despre Bălcescu, A.G. va scrie, o lună mai târziu, o scrisoare însuflețită de bucuria atingerii țelului, care este extrem de importantă pentru înțelegerea dinăuntru a lucrării *Informarea conducerii statului și sociologia tradițională*. Cităm un fragment cheie:

Bucură-te cu mine, că dintr-una într-alta se pare că am ajuns să dau de punctul din care problemele atât de deosebite, cu care m-am familiarizat succesiv: situația actuală a României, a țărilor dimprejur, trecutul nostru și al altora, fundamentele cunoașterii și trăsăturile constitutive ale realității sociale, principiile și istoria științelor sociale, se arată legate între ele într-o concepție a Sociologiei, căreia nu pot să nu-i recunosc un rând de calități obiective. Științele sociale îmi apar arsenal de mijloace pentru a face diagnosticul realității sociale și diagnosticare a câte unui aspect al împrejurărilor actuale ale țării proprii, pentru a înlesni dăinuirea

ei între statele dimprejur și marile puteri. Un efort recent m-a dus de la generația lui Comte și gânditorii de la sfârșitul veacului 18 înapoi până la începătorii științelor sociale moderne, la cosmografii, statisticienii și autorii politici din v[ecurile] 16 și 17. Privindu-i pe ei, care făceau științe sociale pentru a înlesni o conducere mai bună a statului, am văzut de abia, că noi suntem, că științele sociale cum se fac sunt cu totul în fâgașul croit de Smith, Comte și generația lor, care au determinat întorsătura reflexivă a științelor sociale, dar au făcut uitat rostul acestor științe. Trebuie să știm uni puterea de abstracție a celor din urmă cu pragmatismul eficace al celor dintâi. Cred că am ajuns să știu clădi și învăța pe alții acea „știință a națiunii“, spre care tot năzuie Profesorul, să pășesc în această țară a făgăduinței sociologice. Profesorul îi atribuie monografiei o misiune de organ de informare a conducerii politice, dar cercetările noastre se ocupă cu deosebire de problemele folclorice ale unor sate. Eu știu lua în serios gândul cu misiunea de informare a conducerii politice. Nu trebuie să ne mâlim în faptele individuale (monografia pe cât se poate a tuturor satelor); trebuie să știm cumpăni culegerea particularului cu generalizarea, să privim în față problemele acute ale satului (sociale, economice, sanitare, reprezentările despre stat, politică, economie etc.), să ne ocupăm nu mai puțin de orașele României (de muncitori și mahalagii, de burghezia conducătoare), să știm informa asupra țărilor vecine și despre marile puteri. Abia în cazul acesta suntem un organ de informare al nației. Iar la catedră, ca instructori, trebuie să știm deosebi transmiterea și perfecționarea zestrei teoretice de operația de cunoaștere de fapte individuale cu ajutorul acestei zestre și de rezultatele obținute care interpretează o constelație dintr-un anume loc și de la un anume moment, dar și arăta legătura dintre aceste părți și operații complementare. Trebuie repetată fără încetare întrebarea: care e rostul fiecăreia din operațiile pe care ne-am mulțumit să le socotim „științifice“, trebuiesc găsite răspunsurile la întrebarea aceasta și înlăturate cu hotărâre toate cele care n-au o legătură cât de indirectă cu nevoile vieții. Petecitura problematică a fragmentelor din capul meu se leagă într-o viziune de întreg sigură (*CMR*, p. 203–204).

Scrisorile către Ștefania Cristescu ne dau și informații cu privire la verificarea textului german și la tipărirea lucrării. În scrisoarea din 24.9.37, A.G. scrie: „Teza e la citit la Profesorul Richter“ (*CMR*, p. 228). În cea din 28.9.1937 apare precizarea: „Teza o voi putea da la cules luni“ (*CMR*, p. 229); iar cu cea din 10.10.1937, episodul acestor referiri ia sfârșit: „Alaltăieri am fost la Brașov să

dau la tipărit teza. Gött, tipograful la care trebuia să mă duc [A.G. obținuse de la Universitatea din Leipzig aprobarea de a-și tipări teza în România, spre a scuti din cheltuieli], e foarte de treabă, tipăritul va fi gata pe 20 noiembrie, iar costul a vreo 500 exemplare (150 pentru Universitate) nu va trece de 14 000 lei“ (*ibid.*).

Scrisă în germană și nepublicată în traducere decât acum, la peste 60 de ani de la elaborarea ei, teza lui A.G. a fost citită ca atare (iar nu indirect, prin rasfrângerea ei în studiile ulterioare ale lui A.G.) de foarte puțini dintre sociologii români. Au publicat recenzii despre ea, la momentul publicării, Cornel Grofșorean (în „Revista Institutului Banat-Crișana“, an. VI, 1938, nr. 21, ianuarie-martie, p. 68–69); și Ion Veverca (în „Economia națională“, an. LXV, 1938, nr. 6–7, iunie-iulie, p. 48–50). Au eludat-o, când nu au privit-o cu ostilitate, atât D. Gusti cât și anturajul său imediat, înghețând multe din inițiativele care derivau din ea ale lui A.G. O probează, între altele, peste ani, dedicația de pe un volum al tezei rămas în biblioteca sa: „Profesorului Gusti, care a decis orientarea mea, această teză, ale cărei afirmații, deși rezultat al unor îndelungi osteneli de a înțelege cât mai bine ce trebuie să fie știința națiunii, erau să mă lipsească, în urma unei prea îndârjite susțineri, atât de încrederea D-sale cât și de prietenia camarazilor mei de monografie/ ss Anton Golopenția/ 9.1.1938“ (*AFG*)¹. Singurul care a abordat frontal interpretarea acestei lucrări până în momentul de față a fost Ștefan Costea, al cărui studiu intitulat *Anton Golopenția — sociologia ca știință, la mijlocul secolului XX (AGR, p. 71–91)* reprezintă prima discuție de amploare a *contribuției teoretice a lui A.G. la dezvoltarea sociologiei generale*. În concluzia la acest studiu, Șt. Costea nota: „Consider[ând] și evalu[ând], atât în perspectivă istorică, cât și critică, coordonatele generale ale concepției lui Anton Golopenția asupra sociologiei ca știință, se va putea dovedi că în perioada în care au fost elaborate s-au situat pe cele mai avansate nivele ale dezbaterii problematicei abordate, în comunitatea sociologică internațională. De asemenea, se va putea demonstra că soluțiile sugerate de el au o puternică „personalitate“ și „identitate“, care s-au impus, atât în sferele și cercurile științifice internaționale care le-au cunoscut, cât și, mai ales, în sociologia românească a vremii. În al treilea rând, este pe deplin evident pentru oricine urmărește dezbaterile teoretice contemporane din sociologie, că nici abordările și nici analizele, argumentele și concluziile la care a ajuns el nu s-au perimat. Ci, dimpotrivă, ele dobândesc noi valențe și semnificații, care se cer a fi puse în evidență“ (*op. cit.*, p. 91).

¹ Nu e clar dacă A.G. i-a dat teza purtând această dedicație lui D.G. sau a renunțat la a o face. E de asemenea posibil ca teza să se fi întors la A.G. (profesorul Gusti obișnuind să lase la Seminar lucrările care i se ofereau) sau să-i fi fost remisă Ștefaniei Golopenția la moartea lui D. Gusti.